

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Бурятия
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение "Барагханская
средняя общеобразовательная школа "

<p>РАССМОТРЕНО Руководитель МО</p> <hr/> <p style="text-align: right;">Аюшиева С.И.</p> <p>Протокол № <u>1</u> от «<u>31</u>» <u>августа</u> 2023 г.</p>	<p>СОГЛАСОВАНО Заместитель директора по УВР</p> <hr/> <p style="text-align: right;">Раднаева Е.М.</p> <p>Протокол № <u>1</u> от «<u>31</u>» <u>августа</u> 2023 г.</p>	<p>УТВЕРЖДЕНО Директор</p> <hr/> <p style="text-align: right;">Ербанов Т.О.</p> <p>Приказ № _____ от «_____» _____ 2023 г.</p>
--	--	--

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Бурятский язык»
для обучающихся 5-9 классов

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

Нормативные документы, на основе которых составлена рабочая программа по бурятскому языку для 5-9 классов:

- Федеральный закон от 29.12.2012 №273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования, утвержденный приказом Министерства просвещения Российской Федерации от 31.05.2021 г № 287;
- Федеральная образовательная программа основного общего образования, утвержденная приказом Министерства просвещения Российской Федерации от 18.05.2023 г. № 370;
- Постановление Главного государственного санитарного врача Российской Федерации от 28 сентября 2020 г. № 28 «Об утверждении санитарных правил СП 2.4.3648-20 «Санитарно-эпидемиологические требования к организациям воспитания и обучения, отдыха и оздоровления детей и молодежи»;
- Постановление Главного государственного санитарного врача Российской Федерации от 28 января 2021 г. № 2 «Об утверждении санитарных правил и норм СанПиН 1.2.3658-21 «Гигиенические нормативы и требования к обеспечению безопасности и (или) безвредности для человека факторов среды обитания»;
- Приказ Министерства просвещения Российской Федерации от 22.03.2021 года № 115 «Об утверждении организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам - образовательным программам начального общего, основного общего, среднего общего образования».

Буряад (түрэлхи) хэлэ 5 – 9 - дэхи ангинуудта үзэхэ программа Холбоото Уласай болбосоролой гүрэнэй стандартда (саашадаа ФГОС), Юрэнхы болбосоролой гол программада (саашадаа ФОП) үндэһэлжэ, мүнөө үеын хуралсалай эрилтэнүүдые дүүрэн хангаха зорилготойгоор шэнэлэгдэжэ зохёогдонхой.

Тус программа ФГОС-ой, ФОП-ой гол удхыень тайлбарилан, түрэлхи хэлэнэй хэшээлэй хүсөөр ургажа ябаа үетэндэ эрдэм болбосоролой үндэһэ хууриие гүнзэгыгөөр ба бата бэхээр үгэхэ, тэдэниие ажабайдалдаа хэрэглэхэ дадал шадабаритай болгохо, хүгжэлтын юрэнхы үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ уялгатай.

Түрэлхи хэлэ үзэхэ программа жэшээтэ болоно, тиихэдээ авторска программа болон ном худар зохёогшодто түшэглэхэ хууринь болохо зэргэтэй.

Гэхэтэй хамта жэшээтэ программын гол байгуулга олон жэлэй туршада буряад хэлэ заалгын үедэ бии болоһон дүй дүршэлтэй нягта холбоотой, хэлэнэй, тэрэниие хэрэглэлгын талануудые яһала дүүрэнээр харуулна.

Энэ программа бэелүүлхын тула хэлэнэй гол түлэб халбаринуудые үзэхэ часуудай хубаарилга багсаагдажа үгтэнхэй. Тиимэһээ хуралсалай материал эмхидхэлгэ, тэрэнэй байгуулга, хубарил, ангыар (классаар) хубаарилга авторска программанууд соо хубилгагдаха зэргэтэй.

Программын байгуулга

Буряад хэлэнэй жэшээтэ программа гурбан хубиһаа бүридэнэ: тайлбари бэшэг; бүридэл, байгуулга ба удха (хуралсалай час гол түлэб халбаринуудаар багсаамжалагдаһан

хубаарилгатайгаар); үндэһэн һургуули дүүргэгшын бэлэдхэлэй хэмжээнэй эрилтэнүүд **болон** һурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ хэм.

Программа соо буряад хэлэ үзэлгын бүридэл гурбан сэдэбээр хубаагданхай: харилсаанай(коммуникативна) талаар, лингвистическэ, хэлэнэй талаар, үндэһэн соёлой (культурологическа) талаар шадабари олгохо шэглэлтэй.

Буряад (түрэлхи) хэлэнэй һуралсалай онсо шэнжэ

(общая характеристика учебного предмета)

Россиин эрдэм һуралсалда шэнэ ФГОС-ой нэбтэрэн орожо, бэлүүлэгдэжэ байгаа мүнөө сагта Байгалай регионой һуралсалай эмхинүүдтэ буряад хэлэ бэшэг шудалалгада гүнзэги анхарал хандуулагдана. Буряад Уласта, Агада ба Усть-Ордада һургуулинуудаар түрэлхи хэлэеэ, буряад арадайнгаа оюун бодол, ёһо заншал, соёл гэгээрэлые һэргээхэ, хүгжөөхэ, дэлгэрүүлхэ, болбосоролой нэгэдэмэл дэбисхэр байгуулха талаар һүүлэй жэлнүүдтэ ехэ ажал хүдэлмэри ябуулагдажа байна.

1992 оной июниин 10-да баталагдаһан «Буряад Уласай арадуудай хэлэнүү тухай» Хуулиин ёһоор буряад хэлэн гүрэнэй хэлэнүүдэй нэгэн болоод байхадань, тус хэлэндэ олониитын, арад зоной, тэрэ тоодо залуушуулай, һурагшадай хандалга нилээд гүнзэги рнэ. Тиимэһээ багшын үүсхэлдэ, зохёохы ажалда үргэн харгы гаргагдана.

Түрэлхи хэлэн хадаа һурагшадай оршон тойронхи байдалые ойлгоходо, гол үүргэ дүүргэхэһээ гадна, арадайнгаа түүхэ, аман зохёолойнь баялиг, ёһо заншал, соёл болбосорол – эдэ бүгэдэндэ түшэглэн, үхибүүдые һургажа, хүгжөөжэ, хүмүүжүүлжэ, буряад үндэһэ яһатанай гүнзэги мэдэрэл бүрилдүүлхэ оньһон арга болоно гээшэ.

Түрэлхи аман ба бэшэгэй хэлэтэй болоһон, харилсажа шадаха, ажабайдалдаа, ниитын болон ажахын хэрэгтэ түрэлхи хэлэеэ хэрэглэжэ һураһан хүн хадаа ухаан бодолоо дээшэлүүлхэ, ниигэмдэ боложо байһан хубилалтануудые бата бэхеэр даажа абаха, ажабайдалаа зүбөөр эмхидхэхэ, тиигээдшые түрэл хэлэндээ наринаар хандажа, сэбэрээр сахиа зэргэтэй.

Буряад хэлэнэй программын удха **компетентностнэ** шэглэлдэ (**гуримда**) үндэһэлжэ бүридхэгдэнхэй. Тэрэнэй ёһоор 5-9-дэхи ангинуудта буряад хэлэ үзэхэдөө, *харилсаанай талаар, хэлэ шэнжэлхэ (лингвистическэ), хэлэнэй талаар, үндэһэн соёлой талаар* шадабари олгохо, хүгжөөхэ зорилготой.

Харилсаха талаар шадабари: хэлэлгын, тэрэнэй бүхы янзануудайнь (шагналга, уншалга, хэлэлгэ болон бэшэлгэ), аман ба бэшэмэл хэлэлгэ хүгжөөлгэ, харилсаанай элдэб ушар (оршон) болон байдалда хэрэглэхэ гол дадал шадабаринуудтай болгохо.

Лингвистическэ, хэлэнэй талаар шадабари: хэлэн тухай, ниигэмэй хүгжэлтэдэ хэлэнэй үүргэ, буряад хэлэнэй хүгжэлтын шатанууд, литературна болон нютаг хэлэн тухай шухала мэдээ олгохо, хэлэ бэшэгэй эрдэм тухай, буряад хэлэ шэнжэлдэг эрдэмтэд тухай юрэнхы ойлгосотой болгохо, литературна хэлэнэй (орфоэпическэ, лексическэ, грамматическа, бэшэгэй дүримэй) ёһо гурим баримталжа һургаха, үхибүүдэй үгын сан баяжуулха, грамматическа аргуудые хэрэглэжэ һургаха, хэлэнэй үзэгдэл болон баримтануудые шэнжэлжэ, шүүмжэлжэ шадаха болгохо.

Үндэһэн соёлой талаар шадабари: түрэл хэлэн гээшэ арадай соёл болбосорол дамжуулдаг арга гэһэн ойлгосо бүридхүүлхэ, хэлэнэй болон түүхын нягта холбоон тухай, үндэһэн буряад хэлэнэй онсо шэнжэ тухай гүнзэги мэдэрэлтэйгээр хүмүүжүүлхэ, буряад хэлэлгын ёһо гурим (этикет) хэрэглэжэ, ондоо яһанай хүнүүдтэй харилсаха шадабаритай болгохо.

5-9-дэхи ангинуудта буряад хэлэнэй халбаринууды (фонетикэ, лексикэ, грамматика г.м.) заахадаа, хэлэнэй түхэлнүүдэй хэрэглэлгын онсо шэнжэнүүдтэй танилсуулхадаа, буряад литературна хэлэнэй нормонуудта хургахадаа, нэн түрүүн хурагшадай *хэлэлгэ хүгжөөлгэдэ* анхаралаа хандуулха хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, мүнөө үедэ буряад хэлэн нилээд орёо байдалда, илангаяа литературна хэлэнэй нормонуудай бэхижэжэ, хүгжэжэ байхан үедэ заагдажа байна. Тиихэдэ хэлэлгын соёлой асуудал шангадхагданхай байха зэргэтэй. Буряад хэлэнэй хэшээнүүд литературна хэлэнэй нормо баримталха, аман болон бэшэмэл түхэлөөр өөрынгөө ханал бодол зүбөөр болон сүлөөгөөр дамжуулха, буряад ёһо гуримаар харилсажа шадаха хурагшадые хүмүүжүүлхэ, хүгжөөхэ зэргэтэй.

Буряад (түрэлхи) хэлэ заалгын зорилгонууд:

□ Түрэл хэлэн үндэһэн соёлой нэгэ хуби, буряад арадай харилсаха гол арга гэжэ ойлгуулха; түрэл хэлэеэ үеһөө үедэ дамжуулха хэрэгтэй гэхэн гүнзэгы мэдэрэл хүмүүжүүлхэ;

□ Буряад хэлэ ажабайдалдаа, ниитын болон ажахын хэрэгтэ хэрэглэжэ хургаха, хэлэнэй аргаар харилсаха шадабаритай болгохо; хуралсалда хэрэгтэй юрэнхылэгдэһэн шадабари олгохо (зорилго табиха, ажаябуулгаяа түсэблэхэ, өөрыгөө хэлэлгын талаар хинаха, заһаха, мүлихэ шадабари; толи болон бусад газарһаа (тэрэ тоодо мэдээсэл тараадаг аргуудһаа, сахим юртэмсэһөө) мэдээсэл абаха, хубилгаха; текст шэнжэлхэ г.м.);

□ Буряад хэлэнэй системын байгуулгыень, онсо шэнжэнүүдыень, ёһо гуримуудыень, стилиин онсонууды мэдэхэ, ойлгохо; хэлэнэй баримтанууды таниха, шэнжэлхэ, зэргэсүүлхэ, хубаарилха, сэгнэхэ шадабари хүгжөөхэ; энээнһээ уламжалан, аман ба бэшэмэл хэлэлгэ хүгжөөлгэ, хэлэлгын янзанууды элдэб ушар болон байдалда дүүрэн хэрэглэхэ, буряад хэлэлгын ёһо гурим (этикет) баримталха; үгын сан баяжуулха; хэрэглэхэ грамматическа аргууды үргэдхэхэ; шудалһан эрдэм, дадал шадабаринуудаа үдэр бүрийн ажабайдалдаа, ажаябуулгадаа хэрэглэхэ шадабарияа мүлихэ.

Буряад (түрэлхи) хэлэ үзэлгын дүнгүүд

Үндэһэн хургуули дүүргэхэ хурагшын буряад (түрэлхи) хэлэ үзэхэдөө, өөрын хүгжэлтын дүнгүүд:

1. Буряад хэлэн буряад арадай үндэһэн соёл шэнгээһэн баялиг, хүнэй оршон тойронхи байдалы шэнжэлхэдэ, оюун ухаанайнь, зохёохы болон хүн шанарай (моральна) шадабаринуудай хүгжэлтэдэ гол үүргэ дүүргэдэг гэжэ ойлгохо, мэдэрхэ;

2. Түрэл хэлэнэйнгээ уран хайханиень сэгнэхэ мэдэрэлтэй, түрэл хэлээрээ омогорхохо, хүндэлхэ, наринаар хандаха; хэлэнэйнгээ ариг сэбэрые сахиха мэдэрэлтэй; түрэл хэлэн дээрээ харилсаагаа мүлихэ;

3. Хүнүүдтэй харилсахадаа, ханал бодолоо зүбөөр болон сүлөөгөөр дамжуулха үгын баян нөөсэтэй, шудалһан грамматическа (элдэб) дүримүүды хэрэглэхэ шадабаритай; өөрынгөө хэлэлгэ ажаглаад, өөрыгөө сэгнэхэ шадабаритай.

Буряад (түрэлхи) хэлэ үзэхэдөө, үндэһэн хургуули дүүргэхэ хурагшын юрэнхы дүнгүүд:

1. хэлэлгын бүхы янзануудыень (шагналга, уншалга, хэлэлгэ болон бэшэлгэ) хэрэглэжэ шадаха:

Шагналга болон уншалга:

□ аман болон бэшэмэл мэдээсэлэй удхы зүб ойлгохо (зорилго, үгүүлэлэй сэдэб, гол бодол; шухала болон нэмэлтэ мэдээсэл);

□ элдэб стилиин болон янзын үгүүлэлнүүдые уншаха үедөө уншалгын элдэб түхэлнүүдые мэдэхэ (шэнжэлэлгын, танилсалгын, бэдэрэлгын, харалгын);

□ элдэб стилиин болон янзын үгүүлэлнүүдые шагнаад, зүб ойлгохо; шагналгын элдэб түхэлнүүдые мэдэхэ (шэлэжэ шагнаха, танилсажа шагнаха, тодорхойлжо шагнаха);

□ элдэб юумэнүүднээ, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг аргууднаа, хуралсалай компакт-дискнээ, Интернетднээ мэдээсэл абаха; элдэб янзын толи, справочна литература, тэрэ тоодо электронно түхэлтэй, сүлөөгөөр хэрэглэжэ шадаха;

□ ямар нэгэ сэдэбээр хэрэгтэй мэдээсэл шэлэхэ, эмхидхэхэ аргуудые мэдэхэ; өөрөө ямар нэгэ мэдээсэл бэдэрээд оложо шадаха; уншаһанаа, шагнаһанаа хубилгажа, зандань байлгажа, дамжуулжа шадаха;

□ мэдээсэл удхын, стилиин, хэлэнэйн онсонуудай талаһаа зэргэсүүлжэ, сасуулжа шадаха.

Хэлэлгэ болон бэшлэгэ:

□ хуралсалай амяараа болон хамтаараа бэелүүлхэ ажаябуулгын зорилго табижа, алхамуудайнгаа хубарил тодорхойлжо шадаха, туйлаһанаа сэгнэхэ, тиихэдээ тэрэнээ аман ба бэшэмэл хэлэлгээр зүбөөр дамжуулжа шадаха;

□ Хурямжалһан хэмжээгээр шагнаһан гү, али уншаһан үгүүлэл хүсэлдүүлхэ (түсэб, өөрынгөө үгөөр хөөрэлгэ, конспект, аннотаци);

□ Харилсаанай зорилго, адресат, байдал ба оршон анхаралдаа абажа, элдэб стиль ба янзлануудай аман болон бэшэмэл үгүүлэл зохёохо;

□ Аман ба бэшэмэл түхэлөөр өөрынгөө һанал бодолые зүбөөр болон сүлөөгөөр дамжуулха, үгүүлэлэй хэбүүдые баримталха (зүй баримталга, удаа дараалһан журам, холбоо тогтоолго, сэдэбтэ тааруу г.м.) оршон тойронхиин үзэгдэлнүүд тухай, уншаһан, шагнаһан, хараһан тухайгаа һанал бодомжоёо зүбөөр, дүүрэн дамжуулха;

□ Монологой (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго; монологой элдэб түхэлэй суг хэрэглэлгэ) болон диалогой (баалалга, асуулга, һанамжаараа хубаалдалга, ёһо гуримай (этикетный) г.м.; диалогой элдэб түхэлэй суг хэрэглэлгэ);

□ Хэлэлгэдээ мүнөө үеын буряад литературна хэлэнэй зүб үгүүлгын (орфоэпическэ), лексическэ, грамматическа, стилиин шухала хэбүүдые (нормо) баримталха; бэшэгэй шухала дүримүүдые баримталха;

□ Буряад хэлэлгын этикедэй хэбүүдые баримталжа, харилсаанда хабаадаха; хэлэлгэдэ хэлэнэй бэшэ аргуудые (нюурай хүдэлгөөн, – дохихо, зангаха г.м.) зүбөөр хэрэглэхэ;

□ Үдэр бүрийн харилсаанда болон хуралсалай ажаябуулгада өөрыгөө хэлэлгын талаар хинаха; өөрынгөө хэлэлгэдэ удхын талаһаа, хэлэнэй талаһаа зүб бурууень сэгнэхэ; хэлэлгын болон грамматическа алдуунуудые, дутуу дундануудые олохо, тэдэниие усадхаха; өөрынгөө үгүүлэлнүүдые заһаха болон мүлихэ;

□ багахан хэмжээнэй мэдээсэл, элидхэл, реферат бэлдээд, һурагшадай урда хөөрэхэ; дискусси, арсалдаанда баримталалгын элдэб арга хэрэглэн хабаадаха;

2. шудалһан эрдэм, дадал шадабаринуудаа үдэр бүрийн ажабайдалдаа, ажаябуулгадаа хэрэглэхэ шадабарияа хэрэглэхэ; түрэл хэлээ хэрэглэжэ, оршон тойроние шэнжэлхэ; буряад хэлэ үзэхэдөө, хэлэнэй зүйлнүүдые шэнжэлхэ мэдэсэ, дадал шадабарияа бэшэ

предмедүүдые (ород хэлэн, хари хэлэн, уран зохёол г.м.) үзэхэдөө хэрэглэхэ (буряад хэлэ үзэхэдөө, шудалхан дадал шадабарияа бусад хэшээлнүүдтэй нягта холбоотойгойр шудалха хэрэглэхэ);

3. ямар нэгэ даабари сугтаа дүүргэжэ байхадаа, арсалдаанда, шухала асуудал зүбшэн хэлсэжэ байхадаа, тойроод байһан хүн зонтой харилсажа шадаха; буряад хэлэн дээрэхи жэнхэни харилсаанай хэбүүдые элдэб гуримтай (формальный), гуримгүй (неформальный) ушар болон байдалда, хүн зоной, арадуудай хоорондын харилсаанда хэрэглэхэ.

Буряад (түрэлхи) хэлэ үзэхэдөө, үндэһэн хургуули дүүргэхэ хурагшын буряад хэлээр шадабари:

1. хэлэнэй үүргэ тухай, буряад арадай үндэһэн хэлэн болохо, Буряад Уласай гүрэнэй хэлэнүүдэй нэгэн болохо, мүн буряад арадай хоорондоо харилсаха буряад хэлэнэй гол удха, үүргэ тухай, арадай хэлэн болон соёлой таһаршагүй холбоо тухай, түрэл хэлэнэй хүнэй ажабайдалда, ниигэмдэ ямар удха оруулдаг тухай ойлгохо;

2. хүнэй болбосоролдо, хүмүүнлиг (хүн ухаанай/гуманитарна) эрдэм хургаалнуудай дунда түрэл хэлэнэй бээлүүлдэг үүргые ойлгохо;

3. түрэл хэлэн тухай эрдэм хургаалай үндэһэ хууриен мэдэхэ, хэлэнэй халбаринуудай болон нэгжэнүүдэй харилсаа холбооень ойлгохо;

4. лингвистикын гол ойлгосонуудые мэдэхэ: лингвистикэ, тэрэнэй гол халбаринуудын; хэлэн болон хэлэлгэ, харилсаан, аман болон бэшэмэл хэлэлгэ; монолог, диалог, тэдэнэй янзануудын, харилсаанай байдал болон оршон; яряанай хэлэлгэ, ниитэ толилогын, албан хэрэгэй, эрдэм хуралсалай стильнүүд болон жанрнууд, уран һайханай зохёолой хэлэнэй онсо шэнжэнүүд; үгүүлэл; үгүүлэлэй янзанууд (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго); хэлэнэй шухала нэгжэнүүд, тэдэнэй хэлэлгэдэ хэрэглэлгын онсо шэнжэнүүд;

5. Буряад хэлэнэй лексикын болон фразеологийн арга боломжонуудые мэдэхэ, хэрэглэжэ шадаха, буряад литературна хэлэнэй дүримүүдые (орфоэпическэ, лексическэ, грамматическа, бэшэгэй) баримталха; хэлэлгын ёһо гурим мэдэхэ, тэрэниие аман болон бэшэмэл хэлэлгэдэ хэрэглэжэ шадаха;

6. Хэлэнэй шухала нэгжэнүүдые, грамматическа категоринуудые мэдэхэ, шэнжэлхэ, хэлэнэй нэгжэнүүдые харилсаанай байдалтай зохисуулан хэрэглэжэ шадаха;

7. Үгые элдэб талаһаа (абяанай, бүридэлэй, бии бололгын, удхын, хэлэлгын хубиин/морфологическа) шүүлбэрилжэ шадаха; холбуулал болон мэдүүлэлэй синтаксическа шүүлбэрихэхэ, үгүүлэл олон талаһаа шэнжэлхэ, тиихэдэе үгүүлэлэй шэнжэнүүдэйн, байгуулгын талаар, ямар янзада хабаатайень хараха, хэлэнэйн онсо шэнжэ, хэлэлгые тодо хурса болгоһон уран аргуудые элирүүлхэ;

8. Адли удхатай үгэ, холбуулал болон мэдүүлэлэй үүргые ойлгохо, хэлэлгэдэ хэрэглэжэ шадаха;

9. Түрэл хэлэнэйнгээ һайханиен мэдэрхэ, уран зохёол шүүмжэлхэдэе, хэлэнэйн һайханиие сэгнэжэ шадаха.

ПРОГРАММЫН БҮРИДЭЛ

Буряад хэлэн

V класс (101ч.)

1. Хэлэн хүнүүдэй хоорондоо харилсаха шухала арга
2. Фонетикэ, графика, орфоэпи, бэшэгэй дүрим.
3. Лексикэ.
4. Морфологи.
5. Үгын бүридэл.
6. Синтаксис.
7. Жэл соо үзэһэнөө дабталга.

VI класс (68 ч.)

1. Хэлэн ба тэрэнэй удха шанар тухай хөөрэлдэлгэ.
2. Табадахи класста үзэһэнөө дабталга.
3. Хэлэлгэ хүгжөөлгэ.
4. Лексикологи. Фразеологи
5. Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосо.
6. Юумэнэй нэрэ. Тэрэнэй морфологическа гол шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ.
7. Тэмдэгэй нэрэ. Тэрэнэй морфологическа гол шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ.
8. Тоогой нэрэ. Тэрэнэй морфологическа гол шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ.
9. Түлөөнэй нэрэ. Тэрэнэй морфологическа гол шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ
10. Жэл соо үзэһэнөө дабталга.

VII класс (68 ч.)

1. Дабталга.
2. Үгүүлэл дээрэ хүдэлмэри. (Хэлэлгэ хүгжөөлгэ).
3. Үйлэ үгэ.
4. Дайбар үгэ
5. Зүйр үгэ.
6. Дахуул үгэ.
7. Холболто үгэ.
8. Междомети
9. Дабталга.

VIII класс (68 ч.)

1. Дабталга.
2. Холбуулал.
3. Мэдүүлэл.
4. Юрын мэдүүлэл. Юрын мэдүүлэлэй бүридэлөөрөө илгарал. Нэгэ бүридэлтэ мэдүүлэлнүүдэй илгаа.
5. Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд.
6. Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд.

7. Нэгэ түрэл гэшүүдтэй мэдүүлэл.
8. Мэдүүлэлэй гэшүүдтэй грамматическа холбоогүй үгэнүүд.
9. Тусгаарлагдаһан гэшүүдтэй мэдүүлэл.
10. Дахуулалтай мэдүүлэл.
11. Дабталга.
12. Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

IX класс (68 ч.)

1. Дабталга.
2. Хэлэн тухай шухала мэдээн.
3. Орёо мэдүүлэл.
4. Ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэл.
5. Дахалдаһан орёо мэдүүлэл.
6. Холболтогүй орёо мэдүүлэл.
7. Сэхэ ба өөршэлэн хэлэлгэ. Сэхэ хэлэлгэтэй орёо мэдүүлэл.
8. Холилдоһон орёо мэдүүлэл.
9. Текст ба тэрэнэй байгуулга.
10. Найруулал.
11. Дабталга. Лексикээр, фонетикээр, грамматикаар, бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтээр үзэгдэһэн сэдэбүүдые хамтадхалга ба гуримшуулга.

V класс (68 ч.)

Хэлэн хүнүүдэй хоорондоо харилсаха шухала арга - 1 час
Минии түрэл хэлэн – буряад хэлэн.

Фонетикэ, графика, орфоэпи, бэшэгэй дүрим -28 час.

Хэлэлгын абяанууд. Аялган абяанууд болон үзэгүүд. Үгын үе. Йотированна үзэгүүд. Хашалган абяанууд болон үзэгүүд. Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд. Хатуу ба зөөлэн хашалганууд. Үзэгүүд. Илгәһан зөөлэн тэмдэг (ь). Орфоэпи тухай юрэнхы ойлгосо. Үгэ соо хашалган үзэгүүдэй эзэлдэг хуури. Бэшэгэй дүрим (Орфографи) Буряад үгэ бэшэхэ юрэнхы дүримүүд. Аялганай тааралдал. Аялганай хубарил. Аялганай нугарал. Аялгануудай зүб бэшэлгэ. Буряад үгын анхан хуурида аялгануудай зүб бэшэлгэ. Ээ-эй. Уй-үй-ы. Ии-ы. Э-и. Анхан хууриин дундахи тодо бэшэ аялгание зүб бэшэлгэ. Абтаһан үгэнүүдэй зүб бэшэлгэ Буряадаар бэшэгдэдэг абтаһан үгэнүүд. Ородоор бэшэгдэдэг абтаһан үгэнүүд. Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялгание буряадшалжа бэшэлгэ. Хатуу хашалгануудай удаадахи һүүлэй сохилтогүй аялгануудые бэшэхэ дүрим. Зөөлэн хашалгануудай удаадахи һүүлэй сохилтогүй аялгануудые бэшэхэ дүрим. Һүүлэй сохилтотой аялгануудые бэшэхэ дүрим. Абтаһан үгын залгалта зүб бэшэлгэ. Абтаһан үгэдэ залгалта, залгабаринуудые нэмэлгэ. Һууриин һүүлэй хашалганай ондоо бололго. Һууриин һүүлэй түргэн аялгануудай уналга. Үгэнүүдые сугтань, аминдань болон хоорондонь богони зурлаа табижа бэшэхэ дүримүүд. Хуряамжалһан үгэнүүдые бэшэхэ болон үгэ тобшолхо дүримүүд. Үгэ таһалха дүрим.

Лексикэ – 32 час.

Лексикэ тухай ойлгосо. Үгын лексическэ удха. Ганса ба олон удхатай үгэнүүд. Үгын сэхэ ба шэлжэһэн удха. Омонимууд. Антонимууд. Синонимууд. Эхир үгэнүүд. Үндэһэн буряад болон абтаһан үгэнүүд. Мэргэжэлтэдэй үгэнүүд. Нютаг үгэнүүд. Хуушарһан ба шэнэ үгэнүүд. Уласхоорондын (интернациональна) үгэнүүд. Буряад хэлэнэй толинууд.

Морфологи – 5 час.

Юумэнэй нэрэ. Тэмдэгэй нэрэ. Үйлэ үгэ. Тоогой нэрэ. Үзэһэнөө дабталга.

Үгын бүридэл – 9 час.

Үгын үндэһэн ба нуури. Үгын залгабари ба залгалта. Орёо ба хуряамжалһан үгэнүүд. Анхан ба гараһан нуури. Нэгэ түрэл үгэнүүд. Үгын залгабари. Үгын залгалта. Үгын бүридэлдэ зүйр үгэнүүдэй үүргэ.

Синтаксис – 21 час.

Холбуулал. Мэдүүлэл. Хөөрэһэн, асууһан болон идхаһан мэдүүлэлнүүд. Шангадхаһан мэдүүлэл. Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд. Хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд. Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд. Элирхэйлэгшэ. Нэмэлтэ. Ушарлагша. Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд. Хандалгатай мэдүүлэлнүүд. Дахуулалнуудтай мэдүүлэлнүүд. Сэхэ хэлэлгэтэй мэдүүлэлнүүд. Текст. Текстын янзанууд. Текстын сэдэб, абзац. Ниитэ толилго. Уран һайханай стиль. Хэрэгэй стиль. Эрдэм һуралсалай стиль. Яряанай стиль.

Жэл соо үзэһэнөө дабталга - 5 час.

Фонетикэ. -Ээ-эй; уй үй-ы аялгануудые зүб бэшэлгэ. Лексикэ. Синтаксис. Пунктуаци.

Шалгалтын хүдэлмэри - 4 час

Хэлэлгэ хүгжөөлгэ - 10 час .

5-дахи класс дүүргэхэдээ, һурагшад иимэ шухала шадабари ба дадалнуудтай болохо ёһотой:

Мэдэхэ / ойлгохо:

- буряад арадай үндэһэн хэлэн - арадай баялиг; литературна, нютаг хэлэнүүд болон тэдэнэй шэнжэнүүд; монгол хэлэнүүдэй бүлэ тухай юрэнхыгөөр;
- ойлгосонуудай удха: аман болон бэшэмэл хэлэлгэ;
- үгүүлэлэй байгуулга: гаршаг, сэдэб, гол бодол, абзац г.м.;
- юрэ хөөрэлгэ, зураглалга болон бодомжолго гэһэн үгүүлэлэй янзанууд тухай юрэнхыгөөр;
- яряанай, эрдэм һуралсалай, уран һайханай стильнуудай шухала шэнжэнүүд тухай юрэнхыгөөр;
- хэлэнэй шухала нэгжэнүүдые (единицэнүүдые) (абьян ба үзэг, абьян ба үзэг хоёрой илгааень, аялган ба хашалган абьянуудай характеристикэ, үгын лексическэ удхыень, гарбалаараа, хэрэглэлгээрээ, удхаараа илгаралыень, үгын хубинуудые, үгын бии болохо аргуудые, холбуулал, мэдүүлэл), тэдэнэй шэнжэнүүдые;
- буряад бэшэгэй гол дүримүүдые;

- буряад литературна хэлэнэй шухала хэбүүдые (зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа, зүб бэшэлгын, пунктуационно); хэлэлгын этикедэй хэбүүдые.

Шадаха:

- яряанай, эрдэм нуралсалай, уран найханай стильнуудые илгаруулха;
- үгүүлэлэй сэдэб, гол бодолыень, гаршагыень, хэлэлгын янза болон стиль элирүүлхэ;
үгүүлэл абзацнуудта хубааха; түсэб табиha;

- хэлэнэй шухала нэгжэнүүдые (единицэнүүдые) (абьян, абьян ба үзэг хоёрой илгааень, аялган ба хашалган абьянуудай характеристикэ, үгын лексическэ удхыень, гарбалаараа, хэрэглэлгээрээ, удхаараа илгаралыень, үгын хубинуудые, үгын бии болохо аргуудые, холбуулал, мэдүүлэл) элирүүлхэ; тэдэнэй шэнжэнүүдые таниха, тэдэнэй фонетическэ, лексическэ, үгын бүридэлөөр, синтаксическа шүүлбэрхэхэ; хэлэлгэдээ хэрэглэхэ;

- үндэһэн соёлой шэнжэнүүдтэй үгэнүүдэй удхые толи хэрэглэн тайлбарилха.

Шагналга болон уншалга:

- аман болон бэшэмэл мэдээсэлэй удхые зүб ойлгохо (үгүүлэлэй сэдэб, шухала, нэмэлтэ мэдээсэл элирүүлхэ);

- яряанай, эрдэм нуралсалай, уран найханай стильнүүдэй болон элдэб янзын үгүүлэлнүүдые уншаха; уншалгын элдэб түхэлнүүдые илгаруулха (шэнжэлэлгын, танилсалгын);

- элдэб юмэнүүдһээ, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг аргуудһаа, мэдээсэл абаха; толинуудые, элдэб литература сүлөө хэрэглэхэ.

Хэлэлгэ болон бэшэлгэ:

- үгтэһэн үгүүлэл абзацнуудта хубааха, хуряамжалһан хэмжээгээр дамжуулха (түсэб, өөрынгөө үгөөр хөөрэлгэ, найруулга);

- яряанай, эрдэм нуралсалай, уран найханай стильнүүдтэ ба янзинуудта (юрэ хөөрэлгэ, зураглалга) үгүүлэл зохёохо;

- харилсаанай сэдэб, зорилгоһоо дулдыдан, хэлэнэй аргуудые шэлэхэ ба эмхидхэлгэ бээлүүлхэ;

- уран зохёол, кинофильм, радио болон теледамжуулгануудай удхаар, зураг хэрэглэжэ гү, али өөрынгөө ажабайдалда болоһон үйлэ хэрэгүүд тухай үгүүлэлэй хэбүүдые баримталан, өөрынгөө һанал бодол зүбөөр болон сүлөөгөөр өөрынгөө һанамжа бэшэхэ; оршон тойронхи үзэгдэлнүүд тухай уншалан, шагнаһан, хараһанаа зүбөөр дамжуулха;

- юрэ хөөрэлһэн, зураглаһан үгүүлэлнүүдые ород хэлэнһээ буряад хэлэндэ оршуулха;

- хэлэлгэдээ мүнөө үеын буряад литературна хэлэнэй зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа шухала хэбүүдые хэрэглэхэ;

- бэшэлгэдээ зүб бэшэлгын шухала дүримүүдые хэрэглэхэ;

- буряад хэлэлгын этикедэй хэбүүдые хэрэглэхэ; харилсаанай паралингвистическэ (хэлэнэй бэшэ) аргуудые зүбөөр хэрэглэхэ;

- өөрынгөө хэлэлгын талаар хиналта хэхэ; өөрынгөө хэлэлгэдэ зүб бурууень сэгнэхэ, хэлэлгын болон грамматическа алдуунуудые, дутуу дундануудыень олохо, тэдэниие усадхаха; өөрынгөө үгүүлэлнүүдые заһаха болон мүлихэ.

VI класс (68 час)

Түрэл хэлэн – арадай түшэг (1 час)

Хэлэн, хэлэлгэ, харилсаан. Харилсаанай байдал.

Табадахи класста үзэхэнөө дабталга (4 час)

Дабтагдаха жэшээтэ сэдэбүүд: Аялгануудые зүб бэшэхэ дуримүүд: аялгануудай хубарил, тааралдал, нугарал. Анхан нууриин дундахи тодо бэшэ аялгануудые зүб бэшэлгэ. Хашалгануудые бэшэхэ дүримууд.

Абтаһан үгэнүүдые бэшэхэ дүримууд.

Үгы абянуудаар болон бүридэлөөр, мэдүүлэлэй шүүлбэри.

Үгүүлэл, тэрэнэй онсо шэнжэнүүд (хэлэлгэ хүгжөөлгэ 5 час)

Үгүүлэлэй темэ болон гол удха. Үгүүлэлэй нэрэ. Үгүүлэлэй эхин ба хүүлэй мэдүүлэлнүүд.

Стильнүүдэй жанрууд:

- *эрдэм һуралсалай (элидхэл, отзыв - ханамжасая бэшэлгэ)*
- *ниитэ-толилолгын (статья, хүнтэй хөөрэлдөө хэхэ, очерк),*
- *албан хэрэгэй (мэдүүлгэ), - яряанай (хөөрөөн, хөөрэлдөөн) - уран һайханай.*

Үгүүлэл соохи гол үгэнүүд. Үгүүлэлэй онсо шэнжэнүүд.

Рассказ-найруулга. Хараһан, үзэхэн, уншаһан юумэн тухайгаа хөөрэхэн найруулга гү, али нүхэртөө бэшэг бэшэхэ.

Үгүүлэлэй стильнүүдэй жанрууд (байгуулгын, хэлэнэй шэнжэнүүд). Уншаһан хөөрөөн, шүлэг, үгүүлэл тухай ханамжасая бэшэлгэ.

Нүхэртөө бэшэг бэшэлгэ.

Багахан хөөрөө ородһоо буряад хэлэн дээрэ оришуулга.

Фразеологи (5 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Буряад хэлэнэй үгын сан дабталга; тэрэнэй хүгжэлтын тобшо түүхэхээ. Буряад хэлэнэй үгэнүүдэй хэрэглэлгээрээ илгарал.

Фразеологи, тогтомол холбоо үгэнүүдые шэнжэлдэг эрдэм тухай юрэнхы ойлгосо. Тогтомол холбоо үгэнүүдэй шанар шэнжэ ба гол түлэбүүд. Сүлөө ба тогтомол холбоо үгэнүүд, тэдэнэй илгарал; аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ хэрэглэлгэ. Тогтомол холбоо үгэнүүдэй толи.

Онһон, хошоо ба хурса мэргэн үгэнүүд.

Уран аргуудта синоним, антоним, тогтомол холбуулалнуудые болон шэлжэхэн удхатай үгэнүүдые хэрэглэлгэ.

Морфологи тухай юрэнхы ойлгосо (2 час)

Грамматика тухай ойлгосо. (Үгын бүридэл. Морфологи. Синтаксис.) Морфологи грамматикын нэгэ халбари. Морфологиин шэнжэлдэг гол зүйл – үгэ.

Хэлэлгын хубинууд. Бээ дааһан ба туһалагша хэлэлгын хубинууд. Тэдэнэй илгарал, хэлэлгэ соо дүүргэдэг үүргэ.

Юумэнэй нэрэ (23 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 3 час)

Эхин классуудта үзэхэнөө дабталга.

Юумэнэй нэрын удха шанар. Тэрэнэй морфологическа шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ. Юумэнэй нэрые хандалга болгон хэрэглэлгэ.

Юумэнэй нэрын хүниие ба бусад юумэнүүдые тэмдэглэлгэ.

Тусхайта ба юрын юумэнэй нэрэнүүд. Тусхайта нэрэнүүдые бэшэхэ дуримүүд.

Тодорхой болон зайраа удхатай юумэнэй нэрэнүүд.

Юумэнэй нэрын хубилалга: тоо, зохилдол, хамаадал.

Юумэнэй нэрын нэгэнэй ба олоной тоо. Олоной тоогой залгалтануудые бэшэхэ дуримүүд.

Зохилдол. Падежнүүдэй залгалтануудые зүб бэшэлгэ. Падежнүүдэй залгалтануудай хууриин зөөлэн хашалганай, дифтонгын, удаан аялганай, хэлэнэй узуурай -н хашалганай удаа түхэлөө хубилгадаг ушарнууд. Падежнүүдэй залгалтануудые залгахата, зарим юумэнэй нэрэнүүдэй хуурида болодог хубилалтанууд.

Юумэнэй нэрын нюурта ба өөртэ хамаадал. Падежэй ба хамаадалай -эй ба -ээ залгалтануудые зүб бэшэхэ дүримүүд.

Юумэнэй нэрын бии бололго, тэрэнэй залгабаринууд.

Юумэнэй нэрын морфологическа шүүлбэри.

Юумэнэй нэрэнүүдые хэлэлгэдээ зүб хэрэглэлгэ.

Аман хэлэлгэдэ хэрэглэхэ элдэб аргууд. Юумэнэй нэрэнүүдэй бии болоһон тухай ништын урда элидхэл.

Үгүүлэлэй байгуулга. Зураглал-найруулга бэшэхэ бэлэдхэлэй ажал. Гэр соохи таһагай зураглалай материал бэлдэлгэ, суглуулалга болон буридхэлгэ. «Минии таһаг или класс» зураглан найруулга.

Тэмдэгэй нэрэ (8 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Тэмдэгэй нэрын удха шанар. Тэрэнэй морфологическа шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ.

Тэмдэгэй нэрын илгарал. Шанарта ба харилсаата тэмдэгэй нэрэнүүд. Сасуулгын зэргэнүүд.

Тэмдэгэй нэрын бии бололго. Тэмдэгэй нэрэ бии болгодог залгабаринууд ба хуурида болодог хубилалтанууд.

Юумэнэй нэрын удхатай болоһон тэмдэгэй нэрэ.

Тэмдэгэй нэрын зохилдол, хамаадал.

Тэмдэгэй нэрэнүүдые хэлэлгэ соогоо хэрэглэлгэ.

Зураглал найруулга бэшэлгэ.

Ямар нэгэ зохёолой үйлэдэгшэ нюурта характеристикэ үгэлгэ.

Тоогой нэрэ (7 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 1 час)

Тоогой нэрэ тухай юрэнхы ойлгосо. Тэрэнэй морфологическа шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ. Тоогой нэрын илгарал.

Тоолоһон тоогой нэрэ. Тоолоһон тоогой нэрын һүүлэй -н хашалган. Дугаарлаһан, баглуулһан, суглуулһан тоогой нэрэнүүд. Тэдэниие бии болгодог залгалтанууд.

Юрын ба бүридэмэл тоогой нэрэнүүд.

Тоогой нэрын зохилдол, хамаадал.

Тоолоһон, дугаарлаһан, баглуулһан тоогой нэрэнүүдые элирхэйлэгшэ, суглуулһан тоогой нэрые нэрлүүлэгшэ болгон хэрэглэлгэ.

Тоогой нэрэнүүдые зүбөөр үгүүлэлгэ.

Тоогой нэрэнүүдые хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэлгэ, бэшэлгэ.

Уншаһан, шагнаһан хөөрөөн, шүлэг, үгүүлэл тухай һанамжсаяа (отзыв) бэшэлгэ.

Түлөөнэй нэрэ (8 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Түлөөнэй нэрэ тухай юрэнхы ойлгосо. Тэрэнэй морфологическа гол шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ.

Түлөөнэй нэрын илгарал.

Түлөөнэй нэрэнүүдэй олоной тоо.

Түлөөнэй нэрэнүүдэй зохилдол ба хамаадал.

Түлөөнэй нэрые мэдүүлэлэй элдэб гэшүүдэй үүргээр хэрэглэлгэ.

Түлөөнэй нэрын хубилалга ба ондоо үгэнүүдтэй холболдолго.

Түлөөнэй нэрэнүүдые болон нюурай түлөөнэй нэрын залгалтануудые ба зүйр үгэнүүдые зүбөөр хэрэглэлгэ.

Бодомжолго- найруулгын онсо шэнжэнүүд. Бэлэдхэл

Харахан теледамжуулгын, радиодамжуулгын, уншаһан номойнгоо удхаар бодомжолго бэшэхэ.

Жэлэй һүүлдэ дабталга (5 час)

Хэлэлгын хубинууд тухай мэдэсэ дабталга. Юумэнэй нэрын залгалтануудые дабталга.

Хэлэлгын хубинуудаар морфологическа шүүлбэри.

6-дахи класста буряад хэлэ шудалаад байхадаа, һурагшад иимэ юумэ:

Мэдэхэ / ойлгохо:

- буряад арадай үндэһэн хэлэн болохо буряад хэлэнэй үүргэ, хэлэнэй мүнөө болон саашанхи байдал тухай;
- ойлгосонуудай удха: аман болон бэшэмэл хэлэлгэ; монолог, диалог; харилсаанай байдал болон оршон тухай;
- монологой (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго) болон диалогой (баалалга, һанамжануудаараа хубаалдалга, хоорондын харилсаа байгуулга болон гуримшуулга) элдэб түхэлнүүдые мэдэхэ;
- үгүүлэл, тэрэнэй сэдэб, гол бодол, байгуулга болон янзануудай шэнжэнүүдые;
- яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм һуралсалай, уран һайханай стильнүүдэй шухала шэнжэнүүдые;
- хэлэлгын стильнүүдэй гол жанруудай онсонуудые;
- хэлэнэй шухала хэлэлгын хубинуудые (юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, тоогой нэрэ, түлөөнэй нэрэ), тэдэнэй шэнжэнүүдые;
- тогтомол холбоо үгэнүүд тухай;
- буряад бэшэгэй гол дүримүүдые;
- буряад литературна хэлэнэй шухала хэбүүдые (зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа, зүб бэшэлгын, пунктуационно); хэлэлгын этикедэй хэбүүдые.

Шадаха:

- яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм һуралсалай, уран һайханай стильнүүдые илгаруулха;
- үгүүлэлэй сэдэб, гол бодолыень, хэлэлгын янза болон стиль элирүүлхэ; үгүүлэлэй байгуулга болон хэлэнэйн онсые шүүлбэрилхэ; үгүүлэлэй гол удха харуулһан үгэнүүдые илгаруулха;
- буряад хэлэнэй хэлэлгын хубинуудые (юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, тоогой нэрэ, түлөөнэй нэрэ) таниха, тэдэнэй шүүлбэри хэхэ; хэлэлгэдэ хэрэглэхэ;
- үндэһэн соёлой шэнжэнүүдтэй үгэнүүдэй, тогтомол холбоо үгэнүүдэй удхые толи хэрэглэн тайлбарилха.

Шагналга болон уншалга:

- аман болон бэшэмэл мэдээсэлэй удхые зүб ойлгохо (зорилго, үгүүлэлэй сэдэб, шухала, нэмэлтэ мэдээсэл);
- элдэб стилиин болон янзын үгүүлэлнүүдые уншаха; уншалгын элдэб түхэлнүүдые илгаруулха (шэнжэлэлгын, танилсалгын);
- элдэб юумэнүүдһээ, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг аргуудһаа, мэдээсэл абаха; лингвистическэ толинуудые, элдэб литература сүлөө хэрэглэхэ.

Хэлэлгэ болон бэшэлгэ:

- үгтэһэн үгүүлэл хуряамжалһан хэмжээгээр дамжуулха (түсэб, өөрынгөө үгөөр хөөрэлгэ, найруулга);
- элдэб стиль ба янзануудта үгүүлэл зохёохо (һанамжа (отзыв), бэшэг);
- харилсаанай сэдэб, зорилгоһоо дулдыдан, хэлэнэй аргууды шэлэхэ ба эмхидхэхэ;
- монолог болон диалогой элдэб түхэлнүүды зохёохо;
- үгүүлэлэй хэбүүды баримталан, өөрынгөө һанал бодол зүбөөр болон сүлөөгөөр дамжуулха; оршон тойронхиин үзэгдэлнүүд тухай уншаһан, шагнаһан, хараһан үзэһэнөө хубилгангүйгөөр дамжуулха;
- хэлэлгэдээ мүнөө үеын буряад литературна хэлэнэй зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа шухала хэбүүды хэрэглэхэ;
- бэшэлгэдээ зүб бэшэлгын шухала дүримүүды хэрэглэхэ;
- буряад хэлэлгын этикэдэй хэбүүды хэрэглэхэ; харилсаанай паралингвистическэ (хэлэнэй бэшэ) аргууды зүбөөр хэрэглэхэ;
- хэлэлгын талаар өөрыгөө хинаха; хэлэлгынгээ зүб бурууень сэгнэхэ, хэлэлгын болон грамматическа алдуунууды, дутуу дундануудыень олохо, тэдэниие усадхаха; үгүүлэлнүүдээ заһаха болон мүлхэхэ.

VII класс (68 час)

Үндэһэн буряад хэлэнэй баялиг. (1 час)

Үндэһэн буряад хэлэнэй баялиг, тэрэнэй үүргэ болон илгарал (литературна болон нютаг хэлэн). Нютаг хэлэнүүдэй янзанууд (хори, сонгоол-сартуул, хонгоодор, эхирэд-булагад).

Дабталга (5 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 1 час)

Юумэнэй нэрын морфологическа шанар шэнжэнүүд.

Юумэнэй нэрын падежэй залгалтанууд болон һуурида болодог хубилалтанууд.

Юумэнэй ба түлөөнэй нэрэнүүдэй нюурта, өөртэ хамаадал.

Шанарта ба харилсаата тэмдэгэй нэрэнүүдэй илгаа.

Бүридэмэл тоогой нэрэнүүдэй бэшэлгэ дабталга.

Хэлэлгын стильнүүд: яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм һуралсалай, уран һайханай.

Ниитэ-толилолгын стиль, тэрэнэй шэнжэнүүд.

Үйлэ үгэ (34 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 4 час)

Үйлэ үгын удха. Тэрэнэй морфологическа шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ дабталга. Үйлэ үгы мэдүүлэлэй хэлэгшэ болгон хэрэглэлгэ.

Үйлэ үгын һуури. Үйлэ үгын мэдүүлһэн, хандаһан, причастна, деепричастна түлэбүүд. Үйлэ үгын нюурай зүйр үгэнүүды абалга. Үйлэ үгын бии бололго.

Причастинуудай зохилдол, хамаадал.

Причастна ба деепричастна дахуулалнуудтай мэдүүлэлнүүд. Тэдэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

Причастна болон деепричастна дахуулалнуудтай мэдүүлэлнүүды хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэлгэ. Үйлэ үгэ-синонимууды хэлэлгэдээ олоор хэрэглэжэ һуралга.

Үгүүлэл. Абзац. Үгүүлэлэй мэдүүлэлнүүды холбохо аргууд. Үгүүлэлэй янзанууд, үгүүлэлэй анализ хэлгэ.

Репортаж бэшэлгэ.

Бодомжолго-найруулга бэшэлгэ.

Дайбар үгэ (5 час)

Дайбар үгэнүүдэй удха шанар. Тэрэнэй морфологическа шэнжэнүүд ба синтаксическа үүргэ.

Дайбар үгэнүүдэй удхаараа илгарал.

Дайбар үгэнүүдэй бии болодог аргууд.

Дайбар үгэнүүдэй хамаадал.

Дүтэрхы удхатай дайбар үгэнүүдые мэдүүлэлнүүд ба хэлэлгэ соо зүбөөр хэрэглэхэ дадал шадабари бэхижүүлгэ.

Зүйр үгэ (7 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 1 час) Тухалагша хэлэлгын хубинууд тухай юрэнхы ойлгосо.

Зүйр үгэнүүд тухай ойлгосо, тэдэнэй илгарал.

Зүйр үгэнүүдые хамаатай үгэтэйн сугтань ба амяарнь бэшэхэ дүрим.

Нюурай зүйр үгэнүүдые зүбөөр бэшэлгэ.

Зүйр үгэнүүдые хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэлгэ.

Хөөрэлдөө (интервью) эмхидхэлгэ, бэшэлгэ.

Дахуул үгэ (4 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 1 час)

Дахуул үгэнүүд тухай ойлгосо.

Дахуул үгэнүүдэй бии бололго. Ондоо хэлэлгын хубинуудһаа гараһан дахуул үгэнүүд.

Дахуул үгэнүүдэй дахаһан үгынгөө залгалтануудые абалга.

Очерк, хүнэй намтар бэшэхэ.

Холболто (4 час)

Холболто тухай ойлгосо. Юрын ба бүридэмэл холболтонууд.

Ниилэлдүүлһэн ба дахалдуулһан холболтонууд тухай ойлгосо. Дүтэрхы удхатай холболтонуудые хэрэглэхэ шадабаритай болголго. **Аянгалһан үгэ (4 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 1 час)**

Аянгалһан үгэнүүдэй удха, тэдэнэй хэлэлгэ соохи үүргэ.

Абья дууряаһан үгэнүүд.

Аянгалһан үгэнүүдые хоолойн аялгаар илгалга. Аянгалһан үгэнүүдэй хойно запятой ба шангадхаһан тэмдэг хэрэглэлгэ.

Аянгалһан үгэнүүдые хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэлгэ.

Хөөрөөн, тэрэнэй композици. Үгтэһэн хөөрөөе ямар нэгэ геройн талаһаа болгон найруулга бэшэхэ.

Жэлэй һүүлдэ дабталга (5 час)

Үйлэ үгэнүүдэй түхэлнүүдые дабтаха. Үйлэ үгэнүүдэй синтаксическа үүргэ.

Дайбар үгэнүүдые, дахуул үгэнүүдые зүбөөр хэрэглэлгэ. Нюурай зүйр үгэнүүдые дабталга. Аянгалһан үгэнүүдтэй мэдүүлэлнүүдые зүбөөр хэлэлгэ ба уншалга

7-дохи класста бүряад хэлэ шудалаад байхадаа, һурагшад иимэ юүмэ:

Мэдэхэ \ ойлгохо:

- үндэһэн буряад хэлэнэй баялиг, тэрэнэй үүргэ болон илгарал (литературна болон нютаг хэлэн); нютаг хэлэнүүдэй янзануудые;
- ойлгосонуудай удха: аман болон бэшэмэл хэлэлгэ; монолог, диалог; харилсаанай байдал болон оршон;
- монологой болон диалогой элдэб түхэлнүүдые мэдэхэ;
- үгүүлэл ба тэрэнэй янзануудай (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго) шэнжэнүүдые; үгүүлэл хөөрэгшэ нюур хоёрой холбоо;

- яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм һуралсалай, уран һайханай стильнүүдэй шухала шэнжэнүүдые, гол жанрнуудайнь онсонуудые;

- буряад хэлэнэй хэлэлгын хубинуудые (үйлэ үгэ, дайбар үгэ, дахуул үгэ, холболто, зүйр үгэ, аянгалһан үгэ), тэдэнэй шэнжэнүүдые;

- буряад бэшэгэй гол дүримүүдые;

- буряад литературна хэлэнэй шухала хэбүүдые (зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа, зүб бэшэлгын, пунктуационно); хэлэлгын этикедэй хэбүүдые. **Шадаха:**

- яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм һуралсалай, уран һайханай стильнүүдые илгаруулха; интервью, репортаж, очеркын шэнжэнүүдые илгаруулха, юрэнхыгөөр хэрэглэхэ;

- бэшэмэл болон аман үгүүлэлэй сэдэб, гол бодолыень, хэлэлгын янза болон стиль элирүүлхэ; үгүүлэлэй байгуулга болон хэлэнэйн онсые шүүлбэрилхэ; үгүүлэлэй гол удха харуулһан үгэнүүдые илгаруулха; үгүүлэлэй хөөрэгшын нюур хубилгаха;

- буряад хэлэнэй хэлэлгын хубинуудые (үйлэ үгэ, дайбар үгэ, дахуул үгэ, холболто, зүйр үгэ, аянгалһан үгэ) шүүлбэрихэхэ; хэлэлгэдээ хэрэглэхэ; - үндэһэн соёлой шэнжэнүүдтэй үгэнүүдэй удхые толи хэрэглэн тайлбарилха; **Шагналга болон уншалга:**

- аман болон бэшэмэл мэдээсэлэй удхые зүб ойлгохо (зорилго, үгүүлэлэй сэдэб, шухала болон нэмэлтэ, тодо болон тодо бэшэ мэдээсэл);

- элдэб стилиин болон янзын үгүүлэлнүүдые уншаха; уншалгын элдэб түхэлнүүдые мэдэхэ (шэнжэлэлгын, танилсалгын, харалгын);

- элдэб юмэнүүдһээ, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг радио, теледамжуулгануудһаа, мэдээсэл абаха; лингвистическэ толинуудые, элдэб литература хэрэглэхэ;

Хэлэлгэ болон бэшэлгэ:

- Үгтэһэн үгүүлэл тодорхойгоор найруулха (түсэб, өөрынгөө үгөөр хөөрэлгэ, найруулга);

- элдэб стиль ба янзануудай үгүүлэл зохёохо (һанамжа (отзыв), бэшэг, интервью, репортаж, очерк);

- харилсаанай сэдэб, зорилго, байдал болон оршонһоо дулдыдан, хэлэнэй аргуудые шэлэхэ ба эмхидхэхэ;

- монологой (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго) болон диалогой (хоорондын харилсаа байгуулга болон гуримшуулга, баалалга, һанамжануудаараа хубаалдалга) элдэб түхэлнүүдые зохёохо;

- аман болон бэшэмэл түхэлөөр өөрынгөө һанал бодолые зүбөөр болон сүлөөгөөр дамжуулха, үгүүлэлэй хэбүүдые баримталха (зүй баримталга (логичность), удаа дараалһан журам (последовательность), холбоо тогтоолго (связность), сэдэбтэ тааруу г.м.); оршон тойронхиин үзэгдэлнүүдтэ, уншаһан, шагнаһан, хараһанаа сэгнэхэ;

- хэлэлгэдээ мүнөө үеын буряад литературна хэлэнэй зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа шухала хэбүүдые хэрэглэхэ;

- бэшэлгэдээ зүб бэшэлгын шухала дүримүүдые хэрэглэхэ;

- буряад хэлэлгын этикедэй хэбүүдые хэрэглэхэ; харилсаанай паралингвистическэ (хэлэнэй бэшэ) аргуудые зүбөөр хэрэглэхэ;

- хэлэлгын талаар өөрыгөө хинаха; хэлэлгынгээ зүб бурууень сэгнэхэ, хэлэлгын болон грамматическа алдуунуудые, дутуу дундануудыень олохо, тэдэниие усадхаха; үгүүлэлнүүдээ зааха болон мүлхэхэ.

VIII класс (68 час)

Урда классуудта үзэһэнөө дабталга. (5 час)

Холбуулал (7 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час) Холбуулал тухай ойлгосо.

Холбуулалай илгарал: тогтомол ба сүлөө холбуулалнууд.

Холбоо үгэнүүд, тэдэнэй илгарал.

Бүхэли зохёолой гү, али тэрэнэй али нэгэ удха тухай өөрынгөө һанал бодомжо харуулангаа, хуряангыгаар аман хөөрэлгэ ба найруулга бэшэлгэ. Уншаһан зохёолой удхада табигдаһан асуудалнуудта элдэб цитата, баримтатай дэлгэрэнгы харюунуудые бэшэлгэ.

Мэдүүлэл (6 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Хөөрэхэн зорилгоороо мэдүүлэлнүүдэй илгарал: юрэ хөөрэхэн, асууһан, идхаһан.

Аялгаараа илгарал: шангадхаһан болон шангадхаагүй; тэдэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

Удхын сохилто.

Урид зохёонон түсэбэй ёһоор уран зохёолой геройнуудта (ганса геройдо гү, али зэргэсүүлэн) характеристикэ бэшэлгэ. Кино-фильмын, зүжэгэй ба уран зохёолой ямар нэгэн герой тухай зохёолго бэшэлгэ.

Юрын мэдүүлэл (6 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Юрын мэдүүлэлнүүд тухай ойлгосо. Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо: хүтэлбэри, шадарлал. Мэдүүлэлэй гэшүүд. Хоёр бүридэлтэ ба нэгэ бүридэлтэ мэдүүлэлнүүд.

Нэгэ бүридэлтэ мэдүүлэлнүүдэй илгарал. *Болоһон ушар/ хэмжээ ябуулга тухай аман ба бэшэмэл хөөрөөн.*

Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд (4 час)

Нэрлүүлэгшэ, тэрэнэй гаралга. Хэлэгшэ, тэрэнэй гаралга. Хэлэгшын янзанууд: юрын, бүридэмэл хэлэгшэ. Бүридэмэл хэлэгшын илгаа: нэрэ болон үйлэ хэлэгшэ. Хэлэгшын холболто. Нэрлүүлэгшэ хэлэгшэ хоёрой хоорондо зурлаа табилга. Хэлэгшын зүйр үгэнүүд.

Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд (8 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Элирхэйлэгшэ, тэрэнэй гаралга. Хабсаргалта, тэрэнэй илгарал. Нэмэлтэ. Сэхэ ба хазагай нэмэлтэ. Ушарлагша, тэрэнэй илгарал.

Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд (6 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Нэгэ түрэл гэшүүд тухай ойлгосо. Нэгэ түрэл ба нэгэ түрэл бэшэ элирхэйлэгшэнүүд. Нэгэ түрэл гэшүүдэй холболто үгэнүүд. Нэгэ түрэл гэшүүдтэй хамтадхаһан үгэ ба тэдэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

Мэдүүлэлэй гэшүүд болодоггүй үгэнүүд (4 час) .

Оролто үгэнүүд ба мэдүүлэлнүүд. Тэдэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд. Хандалга болон тэрэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд. Аянгалһан үгэнүүд ба үгэ мэдүүлэлнүүд. Тэдэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

Мэдүүлэлэй тододхоһон гэшүүд (4 час) Тусгаарлалга тухай юрэнхы ойлгосо. Хабсаргалта, тэрэнэй сэглэлтын тэмдэг. Мэдүүлэлэй гэшүүдые тодо болгоһон үгэнүүдые тусгаарлалга. Тэдэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

Дахуулалтай мэдүүлэлнүүд (7 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Дахуулал тухай юрэнхы ойлгосо. Юрын дахуулал. Бээ даһан дахуулал. Дахуулалнуудай сэглэлтын тэмдэгүүд.

Жэл соо үзэһэнөө дабталга (7 час)

Шалгалтын хүдэлмэри (4 час)

8 класста буряад хэлэ шудалаад байхадаа, һурагшиад иимэ юумэ:

Мэдэхэ \ ойлгохо:

- буряад хэлэн - Буряад Республикын гүрэнэй хэлэнүүдэй нэгэн, тэрэнэй үүргэ, онсо шэнжэнүүдынь;
- ойлгосонуудай удха: аман болон бэшэмэл хэлэлгэ; монолог, диалог; харилсаанай байдал болон оршон (сфера и ситуация речевого общения) дэлгэрэнгыгээр;
- яряанай, ниитэ толилолгын, эрдэм һуралсалай, уран һайханай стильнуудай шухала шэнжэнүүд болон онсонуудые;
- үгүүлэл ба тэрэнэй янзануудай (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго) байгуулгын шэнжэнүүдые;
- хэлэнэй шухала нэгжэнүүдые (единицэнүүдые) (нэрэ ба үйлэ, сүлөө ба тогтомол холбуулалнуудые, мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо (хүтэлбэри, шадарлал), нэгэ ба хоёр бүридэлтэ юрын мэдүүлэл, мэдүүлэлэй шухала болон юрын гэшүүдые, нэгэ түрэл гэшүүдтэй, хандалгатай, оролто үгэнүүдтэй, тусгаарлагдаһан гэшүүдтэй, дахуулалтай мэдүүлэлнүүдые), тэдэнэй шэнжэнүүдые;
- буряад бэшэгэй дүримүүдые;
- элдэб стилиин болон янзын (юрэ хөөрэхэн, зураглаһан, бодомжолһон) үгүүлэлнүүдые, уншалгын түхэлнүүдые (харалгын, танилсалгын, шэнжэлэлгын) илгаруулха;
- буряад литературна хэлэнэй шухала хэбүүдые (зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа, зүб бэшэлгын, пунктуационно); хэлэлгын этикедэй хэбүүдые;

Шадаха:

- яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм һуралсалай, уран һайханай стильнуудые илгаруулха, хэрэглэхэ;
- үгүүлэлэй сэдэб, гол бодолыень, хэлэлгын янза болон стиль элирүүлхэ, хэрэглэхэ; үгүүлэлэй байгуулга болон хэлэнэйн онсые шүүлбэрилхэ; мэдээсэл, интервью, репортаж, очеркын шэнжэнүүдые илгаруулха, хэрэглэхэ;
- хэлэнэй нэгжэнүүдые (нэрэ ба үйлэ, сүлөө ба тогтомол холбуулалнуудые, мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо (хүтэлбэри, шадарлал), нэгэ ба хоёр бүридэлтэ юрын мэдүүлэл, мэдүүлэлэй шухала болон юрын гэшүүдые, нэгэ түрэл гэшүүдтэй, хандалгатай, оролто үгэнүүдтэй, тусгаарлагдаһан гэшүүдтэй, дахуулалтай мэдүүлэлнүүдые) таниха, тэдэниие синтаксическа шүүлбэрихэхэ;
- нэрэ ба үйлэ, сүлөө ба тогтомол холбуулалнуудые, мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо (хүтэлбэри, шадарлал), нэгэ ба хоёр бүридэлтэ юрын мэдүүлэл, мэдүүлэлэй шухала болон юрын гэшүүдые, нэгэ түрэл гэшүүдтэй, хандалгатай, оролто үгэнүүдтэй, тусгаарлагдаһан гэшүүдтэй, дахуулалтай мэдүүлэлнүүдые, үгүүлэлнүүдые зохёохо;
- дахуулалтай, нэгэ түрэл гэшүүдтэй, хандалгатай, оролто үгэнүүдтэй, тусгаарлагдаһан гэшүүдтэй мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табиха;
- юрын байгуулгатай мэдүүлэлнүүдһээ бүридэхэн үгүүлэлнүүдые ородһоо буряад хэлэн дээрэ оршуулха;
- үндэһэн соёлой шэнжэнүүдтэй үгэнүүдэй удхые толи хэрэглэн тайлбарилха; *Шагналга болон уншалга:*

- аман болон бэшэмэл үгүүлэлэй удхые зүб ойлгохо (зорилго, үгүүлэлэй сэдэб, шухала болон нэмэлтэ, тодо болон тодо бэшэ мэдээсэл, мэдүүлэлнүүдэй/хэһэгүүдэй хоорондохи холбоо, баримтануудые бүлэглэхэ);
- элдэб стилиин болон янзын үгүүлэлнүүдые уншаха; уншалгын элдэб түхэлнүүдые (шэнжэлэлгын, танилсалгын, харалгын) илгаруулха;
- элдэб юумэнүүдһээ, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг аргуудһаа, мэдээсэл абаха, бүлэглэхэ; лингвистическэ толинуудые, элдэб литература сүлөө хэрэглэхэ;

Хэлэлгэ болон бэшэлгэ:

- хурямжалхан хэмжээгээр үгтэһэн үгүүлэл хүсэлдүүлхэ (түсэб, өөрынгөө үгөөр хөөрэлгэ, найруулга, конспект);
- элдэб стиль ба янзануудта үгүүлэл зохёохо (һанамжа (отзыв), аннотаци, реферат, элидхэл, бэшэг);
- бүхэли зохёолой гү, али тэрэнэй али нэгэ бүлэгэйн удха тухай өөрынгөө һанал бодол харуулангаа хуряангыгаар аман хөөрэлгэ болон изложени бэшэхэ;
- уншаһан зохёолой удхада табигдаһан асуудалнуудта элдэб цитататай, баримтатай дэлгэрэнгы харюунуудые бэшэхэ;
- кинофильмын, зүжэгэй болон уран зохёолой ямар нэгэн герой тухай найруулга бэшэхэ;
- аман болон бэшэмэл түхэлөөр өөрынгөө һанал бодолые зүбөөр болон сүлөөгөөр дамжуулха, үгүүлэлэй хэбүүдые баримталха (зүй баримталга (логичность), удаа дараалхан журам (последовательность), холбоо тогтоолго (связность), сэдэбтэ тааруу г.м.); оршон тойронхиин үзэгдэлнүүдтэ, уншаһан, шагнаһан, хараһан тухайгаа бэшэхэ, хөөрэхэ;
- хэлэлгэдээ мүнөө үеын буряад литературна хэлэнэй зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа шухала хэбүүдые хэрэглэхэ;
- бэшэлгэдээ зүб бэшэлгын шухала дүримүүдые хэрэглэхэ;
- буряад хэлэлгын этикедэй хэбүүдые хэрэглэхэ; харилсаанай паралингвистическэ (хэлэнэй бэшэ) аргуудые зүбөөр хэрэглэхэ;
- хэлэлгын талаар өөрыгөө хинаха; хэлэлгынгээ зүб бурууень сэгнэхэ, хэлэлгын болон грамматическа алдуунуудые, дутуу дундануудыень олохо, тэдэниие усадхаха; үгүүлэлнүүдээ заһаха болон мүлхэхэ.

IX класс (68 час)

Дабталга (7 час)

Буряад хэлэнэй түүхэ (2 час)

Ниигэмэй хүгжэлтэдэ хэлэнэй үүргэ. Буряад хэлэнэй хүгжэлтын шатанууд.

Буряад арадай алдарта эрдэмтэд – хэлэ шэнжэлэгшэд.

Орёо мэдүүлэл (3 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Орёо мэдүүлэл, тэрэнэй байгуулга. Орёо мэдүүлэлэй гол илгаанууд: холболтотой, холболтогүй, сэхэ хэлэлгэтэй, холилдоһон.

Бүхэли зохёолой гү, али тэрэнэй али нэгэ бүлэгэйн удхада дүтэрхыгөөр, синтаксисэйнгээ талаар орёо (дэлгэрэнгы юрын мэдүүлэлнүүдтэй, орёо мэдүүлэлнүүдтэй) текстнүүдые хөөрэлгэ ба изложени бэшэлгэ.

Ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэл (4 час)

Зүрилдэһэн болон холбоһон харилсаатай ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэлнүүд. Илгәһан болон залгәһан харилсаатай ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэлнүүд. Ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэлэй сәгләлтын тәмдэгүүд.

Дахалдаһан орёо мэдүүлэл (15 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 3 час) Дахалдаһан орёо мэдүүлэлэй шухала ба нүхэсэл мэдүүлэлнүүд. Дахалдаһан орёо мэдүүлэлэй холболтонууд ба холболто үгәнүүд. Нүхэсэл мэдүүлэлэй янзанууд: тайлбарилһан, элирхэйлһэн, ушарлаһан. Нүхэсэл мэдүүлэлэй байгуулгаараа ба удхаараа илгарал. Хэдэн нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орёо мэдүүлэлнүүд. Дахалдаһан орёо мэдүүлэлэй сәгләлтын тәмдэгүүд.

Бүхэли зохёолой гү, али тэрэнэй али нэгэ удха тухай өөрынгөө һанал бодол харуулангаа, хуряангыгаар аман хөөрәлгэ бәлдәлгэ ба изложени бәшәлгэ.

Холболтогүй орёо мэдүүлэл (5 час, тэрэ тоодо хэлэлгэ хүгжөөлгэ 1 час)

Холболтогүй орёо мэдүүлэлэй хубинуудай хоорондохи удхын харилсаан. Холболтогүй орёо мэдүүлэлнүүдые удхалан аянгалга. Холболтогүй орёо мэдүүлэлэй сәгләлтын тәмдэгүүд.

Холболтотой ба холболтогүй орёо мэдүүлэлнүүдэй хоорондоо дүтәрхы удхатай байдаг ушар. *Буряд арадай, хэләнэй түүхэ, ёһо заншал гэхэ мэтэ тухай өөрынгөө һанал бодол харуулан найруулга бәшәлгэ.*

Сэхэ хэләлгәтэй орёо мэдүүлэл (5 час, тэрэ тоодо хэләлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Сэхэ хэләлгәтэй орёо мэдүүлэлэй шәнжэ болон байгуулга. Авторай үгэ ба сэхэ хэләлгэ.

Сэхэ хэләлгәтэй орёо мэдүүлэлэй сәгләлтын тәмдэгүүд.

Сэхэ хэләлгэ ба өөршәлән хэләлгэ.

Элидхәл, конспект, реферат бәшәлгын дадал. Элдэб ондоо жанрнуудай найруулганууд болон изложенинүүдые бәшәлгэ.

Холилдоһон орёо мэдүүлэл (4 час)

Холилдоһон орёо мэдүүлэл тухай ойлгосо. Холилдоһон орёо мэдүүлэлэй байгуулга. Холилдоһон орёо мэдүүлэлнүүдэй сәгләлтын тәмдэгүүд.

Текст ба тэрәнэй байгуулга (5 час, тэрэ тоодо хэләлгэ хүгжөөлгэ 2 час) Текст ба тэрәнэй байгуулга. Текстын шәнжәнүүд. Абзац. Текст хуряамжалга. Түсэб. Тезис. Конспект. Реферат. Аннотаци. Рецензи. *Уран зохёолой хәһэгэй (багшын дурадхалаар) шухала һанал бодолые элирүүлән ололго (тезисуудые бәшәлгэ). Уншаһан номойнгоо гол удхые тобшоор найруулан бәшәлгэ, рецензи бәшәлгэ. Ямар нэгэ асуудал зүбшән шийдхәлгээр тогтоомжо бәшәлгэ.*

Дабталга (10 час, тэрэ тоодо хэләлгэ хүгжөөлгэ 2 час)

Фонетикээр, лексикээр, грамматикаар, бәшәгэй дүримөөр, сәгләлтын тәмдэгүүдээр үзәһыень хамтадхалга ба гуримшуулга. Аялганай тааралдал, һубарил ба нугаралай дүримүүд. Хэлән дотор шәнэ үгәнүүдэй бии бололго, үндәһэн буряд ба ондоо хэләнһә абтаһан үгәнүүд. Үгын лексическә удха. Үгын грамматическә удха. Залгабаринуудай онсо шәнжәнүүд. Үгын бүридәлөөр морфологическә ба этимологическә шүүлбәрийн хоорондохи илгаа. Хэләлгын хубинуудай гараха арганууд. Хэләлгын хубинуудай хубилха ёһо (хубилдаг ба хубилдаггүй хэләлгын хубинууд: хубилдаг үгәнүүдэй түхәлнүүд, зохилдол ба хамаадал). Бәеэ даһан хэләлгын хубинуудай хоорондохи адлирхуу ба илгаатай зүйлнүүд (удха шанараараа, хубилха, бии болохо талаараа). Буряд орфографиин фонетико-морфологическә заршам (принцип). Аялгануудые бәшәхә дүримүүд. Мэдүүләлэй гәшүүд ба хэләлгын хубинууд. Элдэб байгуулгатай мэдүүләлнүүдэй сәгләлтын тәмдэгүүд. Запятой, хоёролжон точка, точкотой запятой, зурлаа, хаалта, асуудалай ба шангадхалай тәмдэг табиха гол дүримүүд. Гурбалжан точка хәрәгләлгэ. Хэдэн сәгләлтын тәмдэгүүдые

нэгэдхэн табилга. Текст, тэрэнэй байгуулга. Сильнүүд. *Өөрын намтар бэшэлгэ. Бүхэли зохёолой гү, али тэрэнэй али нэгэ удха тухай өөрынгөө ханал бодол харуулангаа, хуряангыгаар аман хөөрэлгэ бэлдэлгэ ба изложени бэшэлгэ.*

Шалгалтын хүдэлмэри (4 час)

9 класста буряад хэлэ шудалаад байхадаа, хурагшад иимэ юүмэ:

Мэдэхэ / ойлгохо:

- буряад арадай үндэһэн хэлэн болохо буряад хэлэнэй үүргэ, түүхэ, Буряад Республикын гүрэнэй хэлэнүүдэй нэгэн болон буряад арадай хоорондоо харилсаха арга тухай;
- ойлгосонуудые: аман болон бэшэмэл хэлэлгэ; монолог, диалог; харилсаанай байдал болон оршон (сфера и ситуация речевого общения) тодорхойгоор; - яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм хуралсалай, уран найханай стильнүүдэй шухала шэнжэнүүдые;
- яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм хуралсалай, уран найханай стильнүүдэй гол жанрнуудай онсонуудые;
- үгүүлэл ба тэрэнэй янзануудай (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго) байгуулга, хэлэнэй шэнжэнүүдые;
- хэлэнэй шухала нэгжэнүүдые (единицэнүүдые) (ниилэлдэһэн, дахалдаһан, холболтогүй, сэхэ хэлэлгэтэй болон холилдоһон орёо мэдүүлэлнүүд, үгүүлэл), тэдэнэй шэнжэнүүдые;
- буряад бэшэгэй дүримүүдые;
- буряад литературна хэлэнэй шухала хэбүүдые (зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа, зүб бэшэлгын, пунктуационно); хэлэлгын этикедэй хэбүүдые; **Шадаха:**
- буряад хэлэнэй түүхын шатануудай онсонуудые элирүүлхэ;
- яряанай, ниитэ толилолгын, албан хэрэгэй, эрдэм хуралсалай, уран найханай стильнуудые илгаруулха, хэрэглэхэ;
- үгүүлэлэй сэдэб, гол бодолыень, хэлэлгын янза болон стиль элирүүлхэ; үгүүлэлэй байгуулга болон хэлэнэйн онсые шүүлбэрилхэ; мэдээсэл, тезис, интервью, репортаж, очеркын шэнжэнүүдые илгаруулха, хэрэглэхэ;
- хэлэнэй нэгжэнүүдые (ниилэлдэһэн, дахалдаһан, холболтогүй, сэхэ хэлэлгэтэй болон холилдоһон орёо мэдүүлэлнүүдые) таниха, илгаруулха; тэдэнэй синтаксическа шүүлбэрихэхэ;
- ниилэлдэһэн, дахалдаһан, холболтогүй, сэхэ хэлэлгэтэй болон холилдоһон орёо мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табиха;
- үгтэһэн сэдэбтэ үгүүлэл зохёохо; орёо байгуулгатай мэдүүлэлнүүдһээ бүридэһэн үгүүлэлнүүдые ородһоо буряад хэлэн дээрэ оршуулха;
- үндэһэн соёлой шэнжэнүүдтэй үгэнүүдэй удхые толи хэрэглэн тайлбарилха;

Шагналга болон уншалга:

- аман болон бэшэмэл үгүүлэлэй удхые зүб ойлгохо (зорилго, үгүүлэлэй сэдэб, шухала, нэмэлтэ, эли ба нюуса мэдээсэл); хэһэгүүдэй хоорондо холбоо байгуулха; баримтануудые бүлэглэхэ; логическа байгуулгыень элирүүлхэ;
- элдэб стилиин болон янзын үгүүлэлнүүдые уншаха; уншалгын элдэб түхэлнүүдые (шэнжэлэлгын, танилсалгын, харалгын) илгаруулха, хэрэглэхэ;

- элдэб юумэнүүдхээ, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг аргуудһаа, мэдээсэл абаха; лингвистическэ толинуудые, элдэб литература сүлөө хэрэглэхэ;

Хэлэлгэ болон бэшэлгэ:

- хуряамжалһан хэмжээгээр үгтэһэн үгүүлэл хүсэлдүүлхэ (түсэб, өөрынгөө үгөөр хөөрэлгэ, найруулга, конспект);

- элдэб стиль ба янзануудта үгүүлэл зохёохо (һанамжа (отзыв), аннотаци, реферат, элидхэл, бэшэг, расписка, мэдүүлгэ);

- харилсаанай сэдэб, зорилго, байдал болон оршонһоо дулдыдан, хэлэнэй аргуудые шэлэхэ ба эмхидхэхэ;

- монологой (хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго) болон диалогой (баалалга, һанамжануудаараа хубаалдалга, хоорондын харилсаа байгуулга болон гуримшуулга) элдэб түхэлнүүдые мэдэхэ;

- аман болон бэшэмэл түхэлөөр өөрынгөө һанал бодолые зүбөөр болон сүлөөгөөр дамжуулха, үгүүлэлэй хэбүүдые баримталха (зүй баримталга (логичность), удаа дараалһан журам (последовательность), холбоо тогтоолго (связность), сэдэбтэ тааруу г.м.); оршон тойронхиин үзэгдэлнүүдтэ, уншаһан, шагнаһан, хараһан тухайгаа найруулга бэшэхэ, хөөрэхэ;

- бүхэли зохёолой гү, али тэрэнэй али нэгэ бүлэгэйн удха тухай өөрынгөө һанал бодол харуулангаа хуряангыгаар сээжээр хөөрэхэ болон изложени бэшэхэ;

- уншаһан зохёолой удхаар тобшоор рецензи, изложени бэшэхэ;

- дурадхагдаһан сэдэбүүдтэ бодомжолго бэшэхэ;

- дурадхагдаһан сэдэбүүдтэ элидхэл, конспект, реферат бэшэхэ, хамгаалха;

- уран зохёолой хэһэгээр шухала һанал бодолые элирүүлэн, тезиснүүдые бэшэхэ, хөөрэхэ;

- өөрынгөө намтар бэшэхэ, хөөрэхэ;

- орёо байгуулгатай мэдүүлэлнүүдхээ бүридэһэн үгүүлэлнүүдые ородһоо буряад хэлэн дээрэ оршуулха;

- хэлэлгэдээ мүнөө үеын буряад литературна хэлэнэй зүб үгүүлгын, лексическэ, грамматическа шухала хэбүүдые хэрэглэхэ;

- бэшэлгэдээ зүб бэшэлгын шухала дүримүүдые хэрэглэхэ;

- буряад хэлэлгын этикедэй хэбүүдые хэрэглэхэ; харилсаанай паралингвистическэ (хэлэнэй бэшэ) аргуудые зүбөөр хэрэглэхэ;

- хэлэлгын талаар өөрыгөө хинаха; хэлэлгынгээ зүб бурууень сэгнэхэ, хэлэлгын болон грамматическа алдуунуудые, дутуу дундануудые олохо, тэдэниие усадхаха; үгүүлэлнүүдээ заһаха болон мүлхэхэ.

ҺУРАГШАДАЙ МЭДЭСЭ, ШАДАБАРИ, ДАДАЛ СЭГНЭХЭ ХЭМ

1. Һурагшатай аман харюу сэгнэлгэ

Аман хэлэлгэ **сээжэ хөөрөөн** соо гү, али **хөөрэлдөөн** соо бэелүүлэгдэдэг.

Хөөрэлдөөн хадаа хоёр, али хэдэн хүнэй хоорондоо мэдээсэлээр хубаалдажа үнгэргэдэг хэлэлгын түхэл болоно.

Хөөрэлдөөнэй онсо шэнжэнүүд:

- тобшо мэдүүлэлнүүд;

- хэлэлгэһээ гадуур харилсаанай арга хэрэглэлгэ (нюур шарайн хубилалта, гарай хүдэлсэ г.м.);

- онсо аянга;

- дүүрэн бэшэ мэдүүлэлнүүд; - гол түлэб юрын мэдүүлэлнүүд.

Хөөрөөн хадаа нэгэ гү али хэдэн шагнажа байхан хүндэ (тэрэ тоодо, өөртөөшье) хандажа хэлэлгэ болоно.

Хөөрөөнэй онсо шэнжэнүүд:

- дүүрэн тайлбарилхан байдаг, юуб гэбэл али нэгэ сэдэб үргэнөөр дамжуулхаяа оролдодог; - дэлгэрэнгы дүүрэн мэдүүлэлнүүдтэй.

Хэлэнэй талаар мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэлгэ

Грамматикаар хурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал элирүүлхэ аргын нэгэн хадаа сээжэ асуудал болоно.

Тусхай темээр хурагшын аман харюу холбоо удхатай мэдээсэл боложо, грамматика хэр зэргэ тодорхойгоор мэдэдэг, ойлгодог байһыень элирүүлнэ.

Хурагшын аман харюу удаа дараалан хубариһан байха ёһотой.

Жэшээлхэдэ, түлөөнэй нэрын удха шанар, илгаа тухай асуудалда хурагша иимэрхүү харюу үгэхэ болоно:

- түлөөнэй нэрын тодорхойлолго;

— түлөөнэй нэрэ юумэнэй, тэмдэгэй, тогой нэрэнүүдэй али нэгэнэй түлөө хэрэглэгдэдэг гэжэ жэшээ дээрэ харуулха;

— түлөөнэй нэрын илгаае (нюурай, зааһан, асууһанг.м.) нэрлэхэ, жэшээ дээрэ харуулха.

Хурагшын хөөрөжэ дүүргэхэдэ, материал хэр зэргэ мэдэрэлтэйгээр, гүнзэгыгөөр ойлгон абаһыень багша асуудалаар элирүүлнэ. Эндэ хурагшад үгын удха зүбөөр ойлгоһоноо, үгтэһэн үгэдэ түрэл үгэ тааруулан олохо, үндэһыень ойлгохо, үгэ ба конструкции хэлгэхэ шадабаритай байһанаа харуулна.

Хурагшадай мэдэсэ, шадабари, дүршэл шалгалгада грамматическа шүүлбэриехэ тухатай. Шүүлбэрихурагшадай хэлэлгэ хүгжөөлгэдэ ехэ үүргэтэй, тэдэнэй грамматикын дүримүүдые ойлгоходо, туха боложо үгэдэг.

Хурагшадай аман харюу сэгнэхэдээ, иимэ юумэндэ анхаралаа хандуулха:

— харюунь зүб, дүүрэн гү;

— үзэһэн материала хэр зэргэ ойлгооб;

— үгэ хэлэеэ хэр зэргэ зүб найруулжа харюусааб;

— мэдүүлэл хайнаар зохёожо, мэдүүлэл соо хоолойн аялга зүбөөр табижа, үгэ зүбөөр хэрэглэжэ, грамматическа шүүлбэрихэжэ шадана гү;

— хурагшын зохёоһон мэдүүлэлэй найруулал зүб гү.

Аман харюу сэгнэхэдээ, иимэ эрилтэ баримталха:

«5» сэгнэлтэ хэрбээ хурагшын шудалан үзэһэн материала ахүсэд дүүрэнээр мэдэхэ, тодорхой хайнаар найруулжа, хэлэн тухай ойлгосодо зүб тодорхойлго үгэжэ, һанамжаяа үндэһэ баримтатай болгожо, өөрынгөөзохёоһон жэшээ харуулжа, материалай удаа дараае алдангүй, литературна хэлээр, эли тодоордамжуулжа шадаха байхадань;

«4» сэгнэлтэ хэрбээ хурагшын харюу «5» гэһэн сэгнэлтэдэ табигдадаг эрилтэ хангамаар аад, зүгөөр 1–2 алдуутай, багшын ажаглаһанай хойно, тэрэнээ өөрөө заһажа, найруулан хэлэхэдээ, удаа дараагай ба хэлэнэй 1–2 алдуу гаргаһан байхадань;

«3» сэгнэлтэ хэрбээ хурагша тус темын гол зүйл мэдэхэ ба ойлгохо байһанаа харуулжа, материала дутуу найруулһан, ойлгосо тодорхойлгодо гү, али дүрим дутуу мэдэхэ, һанамжаяа

үндэнэ баримтатай болгожо, өөрөө жэшээ үгэжэ шадаагүй, материал найруулхадаа удаа дарааень эбдэнэн, хэлэнэй талаар алдуу гаргаһан байхадань;

«2» сэгнэлтэ хэрбээ нурагша үзэнэн материала ехэнхиень мэдэхэгүй, тодорхойлго ба дүрим хэлэхэдээ, удхыень хазагайруулһан, материал ойлгожо ядангыар, гуримгүйгөөр найруулһан байхадань табиха.

Хангалтатай сэгнэлтэ («5», «4», «3») нэгэ доро үгтэнэн харюугай түлөө (нурагшын бэлэдхэл шалгалгада тусхай саг үгтэнэн байхадань) табигдахаһаа гадна, мүн таһалдаһан, бүхэли хэшээлэй турша соо нурагшын үгэнэн хэдэн багашаг харюугай түлөө хамтаруулан табигдаха.

Сээжэ хэлэлгэ сэгнэхэ эрилтэнүүд

Сээжэ хэлэлгэ сэгнэхэдэ, хөөрөө, хөөрэлдөө сэгнэхэ эрилтэнүүд илгаруулагдана. Мүн тиихэдэ зүб хэлэлгэ нэгэ адли эрилтээр сэгнэгдэхэ болоно.

Сээжэ хөөрөөн (монологическая речь)

Нурагшын иимэ шадабари, дадал элирүүлэгдэнэ:

а) ямар нэгэ сэдэбээр тодорхой мэдэсээ дамжуулха;

б) тодорхой хэмжээнэй хөөрөө зохёожо шадаха: бодолоо дамжуулха мэдээсэл шэлэжэ, удхаарнь тааруулжа шадаха (өөрын ажабайдалһаа жэшээ, уншаһан/шагнаһан текст, кинофильмын хэнэг, хүнэй хөөрөөг.м.): Тиихэдээ ямар шадабари шалгагданаб гэхэдэ:

- харилсаанай ушар байдал анхаралдаа абаха;
- хөөрөөнэй сэдэб тайлбарилха;
- хөөрөөнэй гол бодол дамжуулха (шухала, нэмэлтэ мэдээсэл илгаруулха);
- хөөрөөгөө хойно хойноһоо удаа дараалһан хубарилтайгаар хэлэхэ;
- хэлэнэй аргуудые зүбөөр, литературна хэлэнэй эрилтээр шэлэжэ шадаха;
- стиль болон уран найруулга тааралдуулжа шадаха;

в) хөөрөжэ байһан асуудал тухай өөрын хандаса харуулха, ямаршые асуудалые алишые талаһаа хаража шадаха;

г) зохёохы талаар шадабарияа дамжуулха:

- мэдээсэлэй зорилго, удхаһаа уламжалан, тэрэнээ хубилгажа шадаха, тиихэдээ тобшоор, үгы гэбэл хэрэгтэиень, өөрынгөө үгөөр, хэлэлгын түхэл, стиль ондоо болгохог.м.;

- ямар нэгэ стилиин өөрын текст зохёохо;
- хэлэнэн бодолоо баримталха, буруу баримтануудые арсаха;
- материал уранаар, тааруугаар, үлүү (олон, шашаг) үгэгүйгөөр, гэбэшые хэлэнэй лексическэ болон грамматическа аргуудай баялиг дамжуулха.

Сээжэ хөөрөөгөөр нурагшын шадабарииень элирүүлхэдээ, үгүүлэлэй алишые янзаар хөөрөө дэлгээхэн хараадаа абтаха ёһотой: хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго. Хөөрөөн соонь үгүүлэлэй заатагүй гансал нэгэ янзань хэрэглэгдэхэ бэшэ, гэбэшые ямар нэгэ моделээрнь үгүүлэл байгуулха дадал шалгагдана.

Сээжэ хөөрөө иимэ эрилтээр сэгнэхэ зэргэтэй:

1. Урдаа табиһан хэлэлгын зорилго бэлүүлээ гү?
2. Харилсаанай байдал анхаралда абтаа гү?
3. Сээжэ хөөрөөнэй хэлэлгэ (хубинуудай хубарил, удаа дараа, уран найруулга, хэлэнэй баялиг).

Сээжэ хөөрөөн ямар нэгэ юумэн дээрэ (опоро: фотозураг, зураг, үгүүлэл г.м.) үндэһэлжэ зохёогдохо, тиихэдээ һурагшын ажабайдалай дүршэл анхаралда абтадаг. Һурагшадта бэлэдхэлдэ 1-2 минутын саг үгтэхэ ёһотой.

Сээжэ хөөрөө сэгнэхэ эрилтэнүүд

Хөөрэхэ дадал, шадабариин хэмжээн	Сэгнэлтэ	Һурагшын хөөрөөнэй шэнжэ (характеристикэ)
<p>Эхин Энэ шатын сэгнэлтэ хөөрэхэдөө, ехээр ядалдадаг, амжалта туйлаагүй һурагшад абадаг.</p>	2	<p>Һурагша амяараа мэдүүлэлнүүдые зохёоно; хэлэлгэдэ үгын баялиг үгы, грамматикын талаар нэгэ адли юрын мэдүүлэлнүүдһээ бүридэнэ. Хэмжээгээрээ бага, удхаараа дүүрэн хөөрөөн болоногүй, хэлэлгын удаа дараа баримталагданагүй</p>
<p>Дунда зэргын Энэ шатын хэмжээнэй, холбоогой эрилтэдэ харюусаһан бэлдэһэн абадаг. Һурагшад эрилтэнүүдээр туйлаагүй байдаг. сэгнэлтэ удхын, талаар яһала хөөрөө һурагшад Гэбэшье бусад амжалта</p>	3	<p>Хөөрөөн хэмжээнэй талаар хүсэд дүүрэншье бэшэ һаа, удхаараа яһала дүүрэн, түхэлөөрөө холбоотой, гэбэшье хэдэн дутагдалтай: сэдэбээ дүүрэнээр харуулжа шдаагүй, найруулгын удаа дараа зарим газарта эбдэһэн; шухала болон нэмэлтэ мэдээсэл илгаруулнагүй, зарим үгэ буруугаар хэрэглэнэ.</p>
<p>Һайн Энэ шатын сэгнэлтэ яһала шадабаритайгаар хөөрөжэ шададаг: ехэнхи эрилтэдэ харюусаһан хөөрөө дурадхана, гэбэшье һурагшадтай сээжэ хэлэлгэ нэгэ хэды алдуутай, дутагдалтай.</p>	4	<p>Һурагша өөрөө удхаараа дүүрэн, түхэлөөрөө холбоотой, һанаа бодолоо дамжуулһан сээжэ хөөрөө дэлгэнэ, үгэ удхаарнь зүбөөр хэрэглэнэ, гэбэшье зарим дутагдалтай: зарим ушарта сэдэбһээ хадуурна, найруулгын удаа дараа бага зэргэ эбдэһэн, гол бодолые дүүрэнээр баримталнагүй, үгышье һаа гол бодол дамжуулхадаа, алдуу гаргана, тиихэдээ өөрын һанаа бодолоо баримталжа шаданагүй.</p>

<p>Эрхим Энэ шатын сэгнэлтэ хөөрөөнэй эрхим жэшээ харуулһан һурагша абадаг, тиихэдээ удхааршые, түхэлөөршые эрилтэдэ дүүрэн харюусаһан хөөрөө дэлгэдэг. Табиһан асуудалаар бодолнуудаа тоб байса хэлэжэ, баримталжа, хэдэн һанамжа зэргэсүүлжэ шададаг, баримтануудые сэгнээд, али нэгэ һанамжа шэлэхэ шадабаритай, мүн хөөрөөгөө харилсаанай ушар байдалтай зорилготой зохилдуулдаг.</p>	<p>5</p>	<p>Һурагша өөрөө удхаараа дүүрэн, түхэлөөрөө холбоотой, найруулгын талаар удаа дараатай хөөрөө дэлгэнэ, харилсаанай зорилго хараадаа абанаг, дурадхаһан асуудалаар хэдэн һанамжа хэлэнэ, уран гоё үгэтэй, үгэ зүбөөр хэрэглэгдэһэн, үгын баялиг дээдэ хэмжээнэй, грамматикын талаар алдуугүй; һанамжяа дамжуулха, суг һурадаг нүхэдэйнгөө һанамжатай зэргэсүүлхэ, табиһан асуудал ажабайдалтай холбохо, хэрэгтэй баримтануудые олохо, тааруулха шадабаритай.</p> <p>Харилсаанай ушар байдалда тааруу, онсо һонин хөөрөө бэлдэжэ шададаг, али нэгэ асуудалаар хэдэн ондоо һанамжа шэнжэлээд, хэрэгтэй мэдээсэл шэлэжэ, согсолжо, хөөрөөндөө хэрэглэжэ, зорилгоёо бээлүүлжэ шададаг.</p>
--	----------	--

Хөөрэлдөөн (диалогическая речь) Һурагшын иимэ шадабари, дадал элирүүлэгдэнэ:

а) хөөрэлдэжэ байһан сэдэбээр хэр зэргэ мэдэсэтэй байһанаа дамжуулха;

б) хөөрэлдөөнэй иимэ шадабаринууд:

- дурадхаһан ушар байдалда, тусхай зорилготойгоор хөөрэлдөө эмхидхэхэ;
- харилсаанайнгаа зорилго бээлүүлхэ;
- хөөрэлдөө таһалдуулангүй үргэлжэлүүлхэ үгэ (мэдүүлэл), хөөрэлдөөнэй гуримай хэбүүдые хэрэглэхэ;
- харилсаанай сэдэбһээ хадуурангүй хөөрэлдэхэ;
- хөөрэлдөөнэй дүрим баримталха (хөөрэлдэжэ байһан хүниие таһалхагүй, һонирхон шагнажа шадаха, өөрынгөө һанамжа хэлэхыень зууршалха/дэмжэхэ, хэрбээ өөрөө ондоо һанамжатай байгаа һаа, тэрэнээ зохидоор хэлэжэ шадаха г.м.)
- литературна хэлэнэй эрилтэнүүдые баримталха.

в) хөөрэлдэжэ байһан сэдэбээр өөрын бодомжолго дамжуулха;

г) хэлэһэн тезис баримталха, хөөрэлдэжэ байһан хүнэй буруу бодолнуудые арсаха; хөөрэлдөөнэй үедэ хэрэгтэй шадабари дамжуулха (тобшо, удаа дараа, эли тодо үгүүлгэтэй, зохёохы байха г.м.).

Хөөрэлдөө сэгнэхэдэ, гол түлэб энэ онсо шэнжэнүүд хараадаа аһотой.

Хэр зэргэ хөөрэлдэжэ шадахые элирүүлхын тула юрэнхы хөөрэлдөөнэй байдал тогтоохо шухала. Һурагшатай зохид хөөрэлдөө байгуулгада багшын үүргэ ехэ болоно.

Хөөрэлдөө сэгнэхэ эрилтэнүүд:

1. Хөөрэлдөөнэй (харилсаха) зорилго бээлүүлэгдээ гү?

2. Бүхы асуудалнуудта харюу үгтөө гү?
3. Харилсаанай байдал анхаралда абтаа гү?

Хөөрэлдөө эмхидхэхэ шадабари иимэрхүүгээр үнгэргэхэ жэшээтэй: багша хоёр хурагшадта сэдэбүүдые (харилсаанай ушар байдалнуудые) дурадхахадань, нэгыень шэлэжэ, 3-5 минутын туршада бэлдээд, бүхы классай урда хөөрэлдөө наадажа харуулна. Сэгнэлтэ хурагша бүхэндэ амьяарнь табигдана.

Хөөрэлдэхэ дадал, шадабарин хэмжээн	Сэгнэлтэ	Хурагшадтай эмхидхэн хөөрэлдөөнэй шэнжэ (характеристикэ)
<p>Эхин Энэ шатын сэгнэлтэ хөөрэлдөө эмхидхэхэдээ, амжалта туйлаагүй хурагшад абадаг.</p>	2	<p>Хурагша хөөрэлдэхэдөө, ехээр ядалдана. Асуудалнуудта ехэнхидээ «тиимэ» гү, али «үгы» гэжэ, үгышье хадаа дүүрэн бэшэ зүбшөөһэн, буруушааһан мэдүүлэлнүүдээр харюусана. Ямаршье асуудалда тобшохоноор харюусахадаа, али нэгэ алдуу гаргана, харилсаха зорилгоёо бээлүүлхэнь бэрхэшээлтэй. Юрын лэ хөөрэлдөөндэ хабаадаха аргатай, асуудалнуудта харюусахадаа, асуудал табихадаа, амар нэгэ алдуу гаргана. Харилсаанай зорилгын зарим хубиень бээлүүлнэ.</p>
<p>Дунда зэргын Энэ шатын сэгнэлтэ юрын хөөрэлдөө эмхидхэхэдээ, зарим эрилтээр амжалта туйлаһан хурагшад абадаг. Гэбэшье хурагшад зарим эрилтэнүүдээрнь бэрхэшээлтэй ушардаг.</p>	3	<p>Хурагша юрын лэ хөөрэлдөөндэ хабаадана, гол түлэб зорилгоёо бээлүүлнэ, гэбэшье зарим харюу/асуудалнуудын тааруу бэшэ, юуб гэбэл, хөөрэлдөөнэй ушар байдал анхарагданагүй, удаа дараа, баримта тааранагүй, зүб үгэ шэлэхэдээ, мэдүүлэл зохёоходоо, үгүүлхэдээ, олон алдуу гаргана. Сэдэбһээ хадуурна, хэлэлгэ нэгэ түхэлтэй, баян бэшэ, заһахаар олон алдуутай, хөөрэлдөөнэй зорилго бээлүүлхын тула өөрын бодомжолго бага хэрэглэнэ, харюуда/асуудалда баримталалга, тобшо тодо хэлэлгэ дутуу, хэлэнэй талаар алдуунууд бии.</p>
<p>Һайн Энэ шатын сэгнэлтэ хөөрэлдөө өөһэдөө эмхидхэжэ шададаг: ехэнхи</p>	4	<p>Хурагшын хөөрэлдөөн табиһан асуудал шиидхэхэ гэнэн зорилготой, удхаараа яһала дүүрэн, ядалдангүй хөөрэлдэнэ, хөөрэлдэжэ байһан асуудалаар өөрын һанамжатай гэжэ тухайлхаар, харилсаанай гурим бүхы дээрээ баримталагдана, гэбэшье хэдэн дутагдал үзэгдэнэ: өөрын бодомжолго, баримталга багашаг, сэдэбһээ хадуурна, хэлэнэй талаар алдуутай. Дурадхаһан сэдэбээр, шиидхэгдээгүй асуудалаар зүбөөр хөөрэлдөө эмхидхэнэ, харилсаанай зорилго бээлүүлнэ, бодомжолходоо, нийтэдэ мэдээжэ баримтануудые хэрэглэнэ, онһон, хошоо үгэнүүдые оруулжа, юумэ сэгнэжэ, тобшолжо туршана, гэбэшье заримдаа алдуу гаргана.</p>

<p>Эрхим Энэ шатын сэгнэлтэ харилсаанай эрхим жэшээ харуулһан нурагшад абадаг, тиихэдээ хөөрэлдэжэ байһан асуудалаар бодолнуудаа тоб байса баримталжа шададаг, мүн хөөрэлдэжэ хабаадажа байһан хүндэ һанамжаяа хэлэхэ арга боломжо олгодог.</p>	5	<p>Нурагшад табиһан асуудалаар хөөрэлдэхэдөө, эрхим харилсаанай гурим харуулна, бодолнуудаа, һанамжаяа баримталан, зохидоор дамжуулна, хөөрэлдэжэ байһан хүниие анхаралтайгаар шагнана, өөрын һанамжа хэлэхэ арга боломжо олгоно; хөөрэлдөөнэй байгуулга, хэлэниинь эрилтэнүүдтэ дүүрэн харюусана. Дурадхаһан асуудалай али нэгэ талыень өөһэдөө шэлээд, хөөрэлдөө эмхидхэнэ, һанамжаяа баримталхадаа, онсо аргуудые хэрэглэнэ, ямар нэгэ асуудалаар хэдэн һанамжа зэргэсүүлнэ, ондоо хүнэй һанамжа шагнаха, дуулаха, хүндэлхэ шадабаритай, өөрөө һонин, тодо, онсо баримтануудые хэрэглэнэ (мүн өөрын ажабайдалда үндэһэлжэ), тиихэдээ, хэрбээ ондоо хүнэй баримтануудай зүб байбалнь, һанамжаяа хубилгаха шадабаритай; харилсаанай гурим хөөрэлдөөнэй үедэ дүүрэн бэелүүлэгдэнэ.</p>
--	---	--

Хөөрэлдөө сэгнэхэ эрилтэнүүд (ХЛ)

ХЛЭ1	Нурагша хөөрэлдөөнэй зорилго бэелүүлээ. Хөөрэлдөөнэй үедэ бүхы асуудалнуудта харюу үгтөө.	1
	Асуудалнуудта харюу үгтөөгүй үгышые һаа нэгэ янзын, тодо бэшэ харюу үгтөө.	0
ХЛЭ2	Харилсаанай ушар байдал анхаралда абалга	1
	Харилсаанай ушар байдал анхаралда абтаа	0
	Харилсаанай ушар байдал анхаралда абтаагүй	
	Хөөрэлдөөнэй түлөө абаха балл	2

Хөөрөөнэй, хөөрэлдөөнэй зүб хэлэлгэ сэгнэхэ эрилтэнүүд

Сээжэ хэлэлгэ (хөөрөөн, тиигээд хөөрэлдөөн) сэгнэхэдээ, хэлэнэй дүрим хэр зэргэ баримталагданаб гэжэ хараадаа абтаха зэргэтэй. Тиихэдээ дүрбэн талаһаа зүб хэлэлгэ сэгнэгдэдэг:

1. Грамматическа хэб журам (нормо) баримталга; 2. Зүб үгүүлгын хэб журам баримталга;
3. Хэлэлгын хэб журам баримталга.
4. Хэлэлгын баялиг (хэлэнэинь тодо хурса, элдэб янзын байгуулгатай мэдүүлэл хэрэглэлгэ).

Хэрбээе хурагша сээжэ харюугай үедэ алдуугаа өөрөө заһаһан байбалнь, алдуу гэжэ тоологдоггүй.

2. Бэшэлгэ сэгнэлгэ

2.1. Диктант сэгнэлгэ

Диктант бэшэлгэ хадаа хурагшадые бэшэгэй дүримдэ, сэглэлтын тэмдэгүүдтэ, найруулалда, бэшэмэл хэлэлгэдэ хургаха арга зэбсэгэй нэгэн болоно. Диктант хурагшадай анхарал дээшэлүүлдэг, һанал бодолыень зүбөөр эмхидхэдэг, өөһэдыгөө шалгаха дүршэлтэй болгодог. Диктант бэшүүлхын тула холбоотой текст хэрэглэбэл зохистой. Энэ текст мүнөөүеын уран зохёолой хэлэнэй эрилтэ баримталһан байха ёһотой.

Диктантын аша туһань хоёр зүйлһөө дулдыдаха: а) текстын шанарһаа;

б) текст зүбөөр бэшүүлхэ багшын шадабарихаа.

Диктантын текст иимэ байха ёһотой:

1. Диктантын текст уран зохёолой хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн байха зэргэтэй.
2. Текст соохи мэдүүлэл дүүрэн удхатай байха. Шадаал һаа, холбоотой текст бэшүүлхэ хэрэгтэй. Текстын ба тэрэнэй үгын удха хурагшадта бэлээр ойлгогдохо ёһотой.
3. Диктант хурагшадай үзэһэн, мэдэхэ дүримдэ бэшүүлхэ. Нэгэ текст соо олон хүшэр дүрим орохо ёһогүй.

Багша диктантын текст һайнаар, тодоор, уран гоёор уншаха уялгатай.

4. Диктантын текст класс класста таараһан, хурагшадай бэшэжэ шадахаар байха ёһотой.

Диктант бэшүүлхэ текстын юрэнхы хэмжээн:

- 5 класста – 70–80 үгэ;
- 6 класста – 80–90 үгэ;
- 7 класста – 90–100 үгэ;
- 8 класста – 100–110 үгэ;
- 9 класста – 110–130 үгэ;

Словарна диктант хүндэ бэшэлгэтэй үгэ хурагшадай хэр зэргэ зүбөөр бэшэжэ шадаха болоһыень шалгадаг.

Словарна диктантын үгэнүүдэй тоо:

- 5 класста – 10–15 үгэ;
- 6 класста – 15–20 үгэ;
- 7 класста – 20–25 үгэ;
- 8 класста – 25–30 үгэ;
- 9 класста – 30–40 үгэ.

Словарна диктант сэгнэхэдээ, иимэ сэгнэлтэ табиха:

«5» сэгнэлтэ алдуугүй диктантын түлөө;

«4» сэгнэлтэ 2–3 алдуутай диктантын түлөө;

«3» сэгнэлтэ 3–5 алдуутай диктантын түлөө;

«2» сэгнэлтэ 6-һаа дээшэ алдуутай диктантын түлөө.

Хурагшадай алибаа ойлгосо хэр зэргэ ойлгоһые, тэдэнэй мэдэсэ шалгахын тула диктант бэшүүлэгдэдэг. Тиихэдээ үзэһэн бэшэгэй дүрим, сэглэлтын тэмдэг хэр зэргэ зүбөөр хэрэглэдэг болоһыень шалгадаг. Мүн үни үзэһэн дүрим хэр зэргэ хадууһыень шалгалсадаг.

Дунда классуудта хургаха гү, али шалгаха удхатай хүдэлмэри болгон тест хэрэглэхэдэ болохо байна. Тест ямар нэгэн тус класста шудалан үзэжэ байһан бэшэгэй дүримдэ

тааруулжа, багшын үзэмжөөрүгтэхэ. Үгтэһэн тест шалгахандаа, сэгнэлтын иимэ эрилтэ баримталха:

«5» сэгнэлтэ – дурадхагдаһан даабари бараниень дүүргэһэн байхада;

«4» сэгнэлтэ – дурадхагдаһан даабариин гурбанай хоёр хуби зүбөөр дүүргэһэн байхада;

«3» сэгнэлтэ – дурадхагдаһан даабариин хахадьень зүбөөр дөөргэһэн байхада;

«2» сэгнэлтэ – үгтэһэн даабариин гурбанай нэгэ хубиие дүүргэһэн гү, али юрэнхьдөө дүүргэжэ шадаагүй байхада табиha.

Юрэнхьдөө тест хэдыдэ, ямар дүрим шудалан үзэжэ байхадаа дурадхахааяа багша тус классай нурагшадай бэлэдхэл хараадаа абажа, дүүргүүлхэ болонo.

Дүн гаргалгын диктант четвэртиин болон жэлэй һүүлдэ үнгэргэгдэдэг. Тиихэдээ нурагшадай мэдэсые бүхы үзэһэн материалаар шалгадаг. Шалгалтын диктант үнгэргэхын тула нурагшадай үзэһэн темээр 2–3-һаа доошо бэшэ бэшэгэй дүрим болон сэглэлтын тэмдэг байха зэргэтэй. Урид үзэһэн бэшэгэй дүрим ба сэглэлтын тэмдэгэй гол шухалыень, тиихэдээ 1–3 ондо ондоо янзын дүрим оруулалсаха.

Бүхы дээрээ бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтын тэмдэгээр ороһон дүрим класс класста эдээнһээ олон бэшэ байха:

Шалгалтын диктантын текстдэ оруулагдаһан бэшэгэй дүрим 2–3 хэшээлдэ хүсэд бэхижүүлэгдэһэн байха зэргэтэй.

Буряад хэлэндэ тодо бэшэ түргэн аялгантай үгэ зүбөөр бэшэхэнь хүндэ байдаг. Тиимэһээ 5-дахи класста тодо бэшэ аялгантай 5 үгэ, 6–7-дохи классуудта – 7-һоо олон бэшэ, 8–11-дэхи классуудта – 10–15-һаа олон бэшэ үгэнууд оруулагдаха зэргэтэй.

I четвэртиин дүүрэтэр (5-дахи класста түрүүшын хахад жэлэй дүүрэтэр) урда класста бэшүүлэгдэдэг текстын үгэнүүдэй тоо баримталагдаха ёһотой.

Диктант шалгахандаа, алдуу заһабашье, иимэ бэшэгэй дүрим болон сэглэлтын тэмдэгтэ гаргаһан алдуу алдууда тоолохогүй:

- үгэ нүүлгэ;
- һургуулин программада оруулагдаагүй дүрим;
- үзэгдөөгүй дүрим.

Диктант сэгнэхэдээ, һургуулин программада оруулагдаагүй дүримдэ, үшөө үзэжэ эхилээдүй байһан дүримдэ, тусгаар бэлэдхэлэй хүдэлмэри ябуулагдаагүй аад, текст соо ороһон дүримтэй үгэ, автарай өөрынхээрээ табиһан сэглэлтэдэ алдуу заһабашье, тэрэниие тоолонгүй орхихо.

Үгын абья хазагайруулһан бэшэлгэтэй үгэ, жэшээн, хазар (газар гэхын орондо), харпаха (харбаха гэхын орондо) г.м. бэшэһэн байгаа хадань, алдуу заһабашье, тоолонгүй орхихо.

Диктант сэгнэхэдээ, мун алдуугай шэнжэ түхэл хараадаа абаха хэрэгтэй. Нурагшын зүб бэшэлгые элишэлхэ хэрэгтэ шухала бэшэ алдуу онсо илгажа тоолоходоо, ехэ бэшэ хоёр алдуу нэгэ алдууда тоолохо.

Ямар алдуу ехэ бэшэ алдууда тоолохоб гэбэл:

- бүридэмэл тусхайта нэрэдэ ехэ үзэг бэшэлгэ;
- нэгэ тэмдэг табиһын орондо нүгөөдыень табиһан ушар;
- хоёр гурбаараа зэргэлһэн хашалгантай үгэ буруугаар таһалха (ябахат-най, хэлэхэнь-шье);
- абтаһан үгэдэ аялганай тааралдал ба һубарил баримталаагүй түргэн аялганда гараһан алдуу (сценэдэ, арбузай г.м.); – үгэ буруугаар ойлгожо болохо ушарта, ё дээрэхи хадхуурай үгы байһан ушар: ер-ер хусана (ёр-ёр хусана гэхын орондо).

Эндэ түрүүшын гурбан алдуу нэгэ алдууда тоолоод, саашань үргэлжэлүүлэн тоолохо.

Хэлэлгын алдуунуудта эдэ алдуунуудые тоолохо:

Багша хэлэлгын алдууе амяарлан тусхай х тэмдэгээр тэмдэглэнэ:

– нютаг хэлэнэй нүлөөгөөр гаргаһан алдуугай түрүүшын гурбые нэгэ алдууда тоолоод, саашань һубарьюулан тоолохо;

– танин абахада, тусгаар бэрхэшээл ушаруулдаг хэлэнэй үзэгдэл илгаруулха ябадалтай холбоотой алдуу (хоолой соо – хоолойсоо, үһээ – үһөө, бүтээхэ – бүтөөхэ, хараа гү – хараа аа гү, харуултай – харуу алтай).

Шалгалтын диктант соо 5-һаа дээшэ заһабари (буруу бэшэһэнээ зүб болгоһон) байхада, сэгнэлтэ нэгэ баллаар доошолуулха, зүгөөр ганса энээнэй түлөө һурагшын хүдэлмэриие хангалтагүйгөөр сэгнэжэ болохогүй. 3 ба 3-һаа дээшэ заһабаритай байхадань, эрхим сэгнэлтэ табихагүй.

Диктант нэгэ сэгнэлтээр сэгнэгдэдэг:

«5» сэгнэлтэ алдуугүй бэшэһэн гү, али шухала бэшэ 1 бэшэгэй дүримөөр гү, али шухала бэшэ 1 сэглэлтээр алдуутай байһан хүдэлмэрийн түлөө табиха;

«4» сэгнэлтэ диктант соо 2 бэшэгэй дүримоор ба 2 сэглэлтээр алдуутай байһан гү, али 1 бэшэгэй дүримөөр, 3 сэглэлтээр алдуутай байһан гү, али бэшэгэй дүримөөр алдуугүй аад, 4 сэглэлтээр алдуутай байһан хүдэлмэрийн түлөө табигдаха. Мүн «4» сэгнэлтэ;

3 бэшэгэй дүримөөр алдуутай аад, сэглэлтын тэмдэгтэ алдуугүй һаань табижа болохо.

«3» сэгнэлтэ 4 бэшэгэй дүримөөр, 3 сэглэлтээр алдуутай гү, али 3 бэшэгэй дүримөөр, 5 сэглэлтээр алдуутай байһан, үгышые һаа бэшэгэй дүримөөр алдуугүй аад, 7 сэглэлтээр алдуутай диктантын түлөө табиха. Юрэнхыдөө буряад хэлэ муу мэдэдэг һурагшада 5 бэшэгэй дүримөөр ба 4 сэглэлтээр алдуутай байгаашые хадань табижа болохо. Мүн баһа «3» сэгнэлтые диктант соо бэшэгэй дүримөөр ба сэглэлтээр 6 алдуутай байхаданьшые табижа болохо.

«2» сэгнэлтэ 7 бэшэгэй дүримөөр ба 7 сэглэлтээр алдуутай гү, али 6 бэшэгэй дүримөөр, 8 сэглэлтээр алдуутай гү, али 5 бэшэгэй дүримөөр, 9 сэглэлтээр алдуугай, мүн 8 бэшэгэй дүримөөр, 6 сэглэлтээр гү, али энээнһээшые олон алдуутай диктантын түлөө табиха.

2.2. Нэгэдэмэл шалгалтын хүдэлмэри

Диктантһаа ба нэмэлтэ грамматическа болон бэшэгэй дүримөөр гү, али лексическэ даабариһаа бүридэһэн шалгалтын хүдэлмэридэ туд бүридэнь сэгнэһэн хоёр сэгнэлтэ табиха.

Нэмэлтэ даабари дүүргэһые иимээр сэгнэхэ:

«5» сэгнэлтэ – һурагшын бүхы даабарияа дүүргэһэн байгаа һаань;

«4» сэгнэлтэ – даабариин гурбанай хоёр хубиие зүбөөр дүүргэһэн байгаа һаань;

«3» сэгнэлтэ – даабариин хахадые зүбөөр дүүргэһэн хүдэлмэрийн түлөө;

«2» сэгнэлтэ – даабариин гурбанай нэгэ хуби зүбөөр дүүргэжэ шадаагүй гү, али даабари дүүргэжэ шадаагүй байгаа һаань табиха.

2.3. Найруулга сэгнэлгэ

Найруулга жанраингаа талаар иимэ: юрэ хөөрэхэн, зураглаһан, ухаалдин бодомжолһон, хүнэй дүрэдэ характеристикэ үгэхэн, бэшэг, хэрэгэй хэлэлгэ, литератураар творческо хүдэлмэри г.м. Һурагшад найруулга класстаа гү, али гэртээ бэшэдэг.

5–6-дахи классуудта гол түлэб юрэ хөөрэхэн ба зураглаһан найруулга бэшүүлдэг: «Минии дуратай ном», «Минии гэртэхин» «Гүйгөөшэ морин», «Һүтэй үнээн», «Хөөрхэн хурьгад», «Миисгэйхэн» г.м.

7-дохи класста юрэ хөөрэхэн, зураглаһан найруулга бэшүүлхэ. Үшөө тиихэдэ хүнэй дүрсэ зураглаһан, портредэй, дүрын характеристикэгүгэн, нютагаа зураглалга, зурагаар найруулга гэхэ мэтые бэшүүлхэ.

Мүн 7-дохи класста литературна темэдэ хурагшад найруулга бэшэдэг, жэшээлхэдэ: «Энхэ-Булад баатар – арадай баатар», «Ородой уран зохёолшодой номуудтай Доржо Банзаровой танилсалга» г.м.

Харин 8–9-дэхи классуудай хурагшад найруулга соогоо ямар шадабари, дүршэл харуулха ёһотойб гэхэдэ:

- зохёолгын түсэб зүбөөр (удхын болон найруулгын талаһаа) зохёохо;
- зохёолгын темэдэ хүсэд, дүүрэн харюу үгэхэ;
- ханал бодолоо зүбөөр харуулха (үндэнэ баримтатай, тобшололтой байха ёһотой).

Хурагшын найруулга сэгнэхэдэ, тэрэнэй удха, байгуулга, үгын баялиг (толи, найруулал), грамматикын дүрим зүбөөр хэрэглэлгэ, алдуугүйгөөр бэшэлгэ г.м. ушарта анхаралаа хандуулха. Тиихэдэ эдээндэ сэгнэлтэ зүбөөрүгэхэ. Найруулгын удха сэгнэхэдэ, темэ гүйсэд харуулаа гү, бүхы материал зүбөөр хэрэглэгдээ гү, бэшэнэн юумэн зүб гү, бэшэнэнэ баталһан ямар материал хэрэглэб гэхэ мэтэ асуудалда анхаралаа хандуулха. Найруулга шүүмжэлхэдэ, балар ханал бодол, дутуу бэшэлгэ, хэрэгтэй материал орхилго, оло дахин дабталга гэхэ мэтэдэ анхаралаа хандуулха.

Найруулгын байгуулга удаа дараалһан, урда хойно ороогүй, бэшэгдэнэн үйлэ хэрэгүүд хоорондоо нягта холбоотой байха ёһотой.

Найруулгын хэлэ шүүмжэлхэдэ, үгын найруулга, мэдүүлэл соо хэлэнэй уран арга зүбөөр хэрэглэлгэ болон найруулал анхарха.

5–9-дэхи классуудта найруулга сэгнэхэдэ, иимэ эрилтэ баримталха:

«5» сэгнэлтэ темэдэ сэхэ, дүүрэн харюу үгэнэн, литературна материал хурагшын гүнзэгыгөөр ойлгожо, мэдэжэ хэрэглэһые харуулһан, бэшэгдэнэн ушарта сэгнэлтэ үгэжэ шадаһан, ханал бодолойнгоо бээ даангиие харуулһан, үгэ шэлэн абалга ба мэдүүлэл байгуулгада алдуугүй, тодо хурсаар ба уран хайханаар найруулагдаһан, бэшэгэй дүримдэ алдуугүй бэшэгдэнэн найруулгын түлөө;

«4» сэгнэлтэ литературна материал хурагшын хайн мэдэнэн, ханал бодолоо удаа дараа үндэнэ баримтатайгаар найруулжа, шухала хэрэгтэй тобшолол ба хамтадхал хэжэ шададагые харуулһан,

зүб литературна хэлээр бэшэгдэнэн аад, 2–3 найруулалай алдуутай, 3-һаа дээшэ бэшэ бэшэгэй дүримэй, сэглэлтын тэмдэгээр 3-һаа дээшэ бэшэ алдуутай байһан найруулгада;

«3» сэгнэлтэ темэдэ гол түлэб тааруу аад, хурагшын схематична харюу үгэнэн, үгышые һаа фактическа материал найруулхадаа, зарим тодо бэшэ зүйл гаргаһан гү, али зохёолгодоо удаа дарааень эбдэнэн, 3–4 найруулалай алдуу хэнэн, 6-һаа дээшэ бэшэ бэшэгэй дүримэй, сэглэлтын тэмдэгээр 6-һаа дээшэ бэшэ алдуу гаргаһан найруулгада;

«2» сэгнэлтэ темээ хурагшын ойлгоогүй гү, али литературна материал мэдэхэгүй байһанаа харуулһан, 5–6-һаа дээшэ найруулалай алдуутай байһан, «3» сэгнэлтэдэ тогтоогдоһон эрилтэнэ дээшэ бэшэгэй дүримэй, сэглэлтын тэмдэгээр 7–8-һаа дээшэ алдуутай байһан найруулгада табиха.

2.4. Изложени сэгнэлгэ

Изложени бэшүүлхэ текст хургалгын, болбосоролой, хүмүүжүүлгын зорилго хангаһан, удхынгаа ба үгэ хэлэнэйнгээ талаар хурагшадай бэшэжэ шадахаар байха ёһотой.

5-дахи класста изложени бэшүүлхэдээ, багашаг хөөрөө гү, али уран зохёол сооһоо богонихон зураглал үгэдэг. Изложениин текстын удха ойлгосотой бэшэгдэһэн, авторай тайлбарилгатай, зохёолой геройн нанал бодол, тэрэнэй сэдхэл элээр харуулагдаһан байха ёһотой.

5–6-дахи классуудта бэшүүлхэ текстнүүд адлирхуу байхадаа болохо. Мүн багахан характеристикэ, дэлгэрэнгыгээр зураглаһан уран зохёолой хэһэг үгэхэдэ болохо. Хэһэг гол түлэб юрэ хөөрэхэн байха зэргэтэй.

7-дохи класста диалог ба шүүмжэлэн бодомжолгын зүйлөөр орёошог болгогдоһон характеристикэ, зураглагдаһан хэһэг зохёолһоо үгтэхэ.

Изложени бэшэхэ текстын хэмжээ:

5 класста – 90–100 үгэ;

6 класста – 100–130 үгэ;

7 класста – 140–170 үгэ;

8 класста – 180–200 үгэ;

9 класста – 210–230 үгэ.

Шалгалтын изложени текст багша хоёр дахин эли тодоор, яаралгүйгөөр уншаха ёһотой.

5-дахи классай хурагшад ехэнхидээ юрэ хөөрэхэн изложени бэшэдэг. Энэ классай хурагшадай хүдэлмэри сэгнэхэдээ, иимэ ушарта багша анхаралаа табиha болоно: түсэб хэр зүбөөр табяаб, текст соохи үйлэ байдал хэр зэргэ удаа дараалан харуулагдааб, үйлын болоһон байдал, тэрэнэй сагай холбоо хурагшад зүбөөр ойлгоо гү, мүн ямар грамматическа алдуу байнаб гэхэ мэтэ. 6-дахи классай хурагшадай изложени сэгнэхэдээ, ямар юумэндэ анхаралаа хандуулхаб гэхэдэ: найруулга тодорхойгоор, уран гоёор бэшэжэ шадаа гү, түсэб ямараар табяаб, текстын гол удха зүбөөр харуулжа шадаа гү гэхэ мэтэ. 7–9-дэхи классуудай хурагшадай изложени сэгнэхэдээ, иимэ ушарта анхаралаа хандуулха хэрэгтэй: хэр зүбөөр түсэб табяаб, гол удхыень найнаар харуулжа шадаа гү, геройдо зүбөөр характеристикэ үгөөгө, хэр зүбөөр үгэ хэрэглээб, мэдүүлэл зүбөөр зохёогоо гү, бэшэгэй дүримөөр алдуу үгы гү г.м.

Үгтэхэн текст изложени, үгэ зүбөөр ойлгожо хэрэглэлгэ, мэдүүлэлэй байгуулга, бэшэгэй дүрим болон сэглэлтын тэмдэг зүбөөр хэрэглэлгэ 7–8-дахи классуудай хурагшадай изложенинүүдтэ адли сэгнэгдэхэ.

Хурагшадай изложенидэ хоёр сэгнэлтэ табигдаха. Тэдэнэй бэшэхэн изложени сэгнэхэдээ, иимэ эрилтэ хараадаа абаха:

- хурагшын хэр зэргэ текстын гол удха ойлгоһые;
- текстын удха хэр зэргээр дамжуулааб;
- гол бодолой дараа ба холбоо;
- үгэ шэлэн абаһые, мэдүүлэл зүбөөр зохёоһые, мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо болон гурим, олон янзын мэдүүлэл хэрэглэхэниие, сэхэ болон өөршэлэн хэлэлгэ тааруулан зохёоһые;
- изложениин хэлэнэй найн талые (үгэ, мэдүүлэлэй олон янза, хэлэнэй баялиг зүбөөр хэрэглэлгэ);
- бэшэгэй дүримдэ, сэглэлтын тэмдэгтэ гаргаһан алдуу.

Изложени сэгнэхэдээ, иимэ эрилтэ хүтэлбэри болгохо:

«5» сэгнэлтэ текстын гол удха ойлгожо, фактическа материал дамжуулхадаа, текстын удха дүүрэнээр бэшэхэн, үгэ шэлэн абалгада, мэдүүлэл зохёолгодо алдуу гаргаагүй, үгэ хэлэниинь хэрэглэлгээрээ ба найруулха талаараа баян, эли тодо, уран гоё байһан, бэшэгэй дүримөөр

алдуу гаргаагүй аад, сэглэлтын тэмдэгтэ 1–2-һоо дээшэ бэшэ алдуу гаргаһан изложениин түлөө табиха;

«4» сэгнэлтэ удхань зүбөөр гаргагдаһан, үйлын бүхы шухала зүйл удаа дараалан алдуугүйгөөр дамжуулагдаһан, үгэ хэлэниинь тодо аад, хүсэд дүүрэн уран гоё бэшэ, үгэ шэлэн абалгада гү, али мэдүүлэл зохёолгодо 2–3-һаа дээшэ бэшэ алдуу гаргагдаһан, 2–3-һаа дээшэ бэшэ бэшэгэй дүримэй ба 2-һоо дээшэ бэшэ сэглэлтын тэмдэгээр гү, али 1 бэшэгэй дүримэй ба 3-һаа дээшэ бэшэ сэглэлтын тэмдэгээр алдуу гаргагдаһан изложениин түлөө табиха;

«3» сэгнэлтэ удхань гол түлэб зүбөөр дамжуулагдаһан аад, 1–2 тодорхой бэшэ ушарай байһан гү, али найруулгын удаа дараа эбдэрһэн, үгэ шэлэн абалгада гү, али мэдүүлэл зохёолгодо 4-һөө дээшэ бэшэ алдуу хэгдэһэн аад, диктантын түлөө энэ сэгнэлтэдэ бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтын тэмдэгээр тогтоогдоһон эрилтэһээ дээшэ бэшэ алдуутай (4-һөө дээшэ бэшэ орфографическа ба 4-һөө дээшэ бэшэ сэглэлтын тэмдэгээр алдуутай гө, али 3 орфографическа ба 5 пунктуационно алдуутай) байһан изложениин түлөө табиха. Мүн тиихэдэ хурагша алдуугүйгөөр изложени бэшэбэшье, текстын удха зүбөөр дамжуулжа шадаагүй, үгэ, хэлэлгээ найнаар харуулаагүй хаань, «3» сэгнэлтээр сэгнэхэдэ болохо;

«2» сэгнэлтэ удхань хүсэд дүүрэн дамжуулагдаагүй, фактическа материал изложенидэ тодорхой бэшэ бүдүүлэг зүйлтэй байһан, удаа дараань горитойхоноор эбдэһэн, үгэ шэлэн абалгада, мэдүүлэл зохёолгодо 6-һаа дээшэ алдуу хэгдэһэн, бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтын тэмдэгээр, тэрэн соонь 7-һоо дээшэ орфографическа (диктантда тогтоогдоһон эрилтэһээ дээшэ) алдуутай, мүн удхыень огто дамжуулжа шадаагүй изложениин түлөө табиха.

Бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтын тэмдэгээр хурагшын алдуутайгаар бэшэһэн байгаа һаа, тэрэниие найнаар сэгнэжэ болохогүй.

2.5. Изложени сэгнэлгэ

Изложени сэгнэхэдээ, хоёр сэгнэлтэ табиха:

1) удхын болон хэлэлгын түлөө; 2) зүб бэшэлгын түлөө.

Ажаглалта: 1. Найруулга сэгнэхэдээ, хурагшын өөрөө бэшэһые, өөрынхээрээ зохёолго ухаалдин зохёоһые, байгуулгы ба хэлэлгыень хараадаа абаха. Өөрынхээрээ ухаалдин бэшэһэнэинь ба тэрэнээ зүбөөр бэлүүлһэнэинь түлөө найруулгын нэгэдэхи сэгнэлтэдэ нэгэ балл нэмэжэ болохо.

2. Хэрбээ найруулга хэмжээгээрээ нэгэ, нэгэ хахадаар эрилтэһээ ехээр бэшэгдэһэн байгаа хаань, «4» дээрэ нэгэ, «3» дээрэ хоёр балл нэмэжэ болохо.

3. Хэрбээ темын удха харуулагдаагүй байгаа хаань, нэгэдэхи сэгнэлтэ (удха ба хэлэлгэ) найнаар сэгнэгдэхгүй.

4. Найруулга ба изложени сэгнэхэдээ, «Диктант сэгнэлгэ» соо заагдаһан нэгэ янзын алдуу, хурагшадай алдуугаа заһалга хараадаа абаха.

2.6. Бэшэлгэдэ хургаха хүдэлмэри сэгнэлгэ

Элдэб зүйлэй хургалгын хүдэлмэри (зүйл буриин упражнени, тестнүүд, элдэб диктантнууд) шалгалтын хүдэлмэридэ орходоо бяри ехэ эрилтэтэйгээр сэгнэгдэнэ.

Хургаха хүдэлмэри сэгнэхэдээ:

– туд хүдэлмэри хурагшын хэр зэргэ бээ даанги дүүргэһые;

– бэшэһэн хүдэлмэрийн үндэһэ һуури болгон табигдаһан шадабари, дүй дүршэлэй хэр зэргэ бэхижэһэниие;

– хүдэлмэрийн хэмжээ хараха зэргэтэй;

– хүдэлмэрийн нарин сэбэрээр бэшээтэйе мүн лэ хараадаа абаха.

Хэрбээ гаража болохо алдуу хүдэлмэрийн бэшэгдэжэ байхада уридшалан ойлгуулагдаһан байгаа хаань, «5» ба «4» сэгнэлтэ һурагшын алдуу гаргаагүй гя, али гаргаһан аад, өөрөө заһаһан байхадань табихада болоно. Тэрэ зуураа зүб бэшэлгэ ба удхань адли, нэгэ зэргэдэ байхадаа, энэ хоёр сэглэлтын али нэгыг шэлэн абахадаа, бэшэлгэ, доогуурнь зуралгын нарин нягта байһыг, оформлениин бэшэ ондоошье зүйл хараада абтаха болоно. Диктантын хэмжээ ехэ байгаа хаань, хоёршье алдуугай заһабари хэһэн байхадань «5» сэгнэлтэ табижа болоно.

Юрэл шадабари ба дүй дүршэл бэхижүүлхын тула класстаа гү, али гэртээ бэшэгдэһэн хүдэлмэри багша өөрынгөө һанамжаар шалгаад, сэгнэлтэ табингүй орхижо болохогүй.

Уридшалан класс соо багшын шүүмжэлэл хээгүй, алдуутай аад, һурагшын өөрөө бээ даагаад дүүргэһэн хүдэлмэриг зохио шалгалтын хүдэлмэри сэгнэдэг эрилтээр сэгнэнэ.

Шалгалтын хүдэлмэриг сэгнэлгэ

<i>Бэшэмэл хүдэлмэрийн янза</i>	<i>сэгнэлтэ/ алдуунуудай тоо</i>			
	«5»	«4»	«3»	«2»
Шалгалтын	1 орфографическа	2 орф. -2 пункт. гү, али	4 орф. - 4 пункт. гү, али	7 орф.- 7 пункт. гү, али
	гү, али 1 пунктуационна алдуу.	1 орф.- 3 пункт. гү, али 0 орф. – 4 пункт. 3 орф. алдуунууд, тэдэнэйн дунда адли алдуунууд.	3 орф. - 5 пункт. гү, али 0 орф. - 7 пункт. * 5 класста 5 орф., 4 пункт. алдуунууд байжа болохо. * 6 орф., 6 пункт., тэдэнэйн дунда адли алдуунууд.	6 орф. - 8 пункт. гү, али 5 орф.- 9 пункт. гү, али 8 орф.- 6 пункт.
Нэмэлтэ даабари	алдуугүй	1-2 алдуунууд	3-4 алдуунууд	7 алдуу хүрэтэр

3. Уншалга сэгнэлгэ

Уншалгын янзанууд

Уншалгын үедэ элдэб коммуникативна зорилгонууд табигдадаг. Энээнһээ боложо, уншалга элдэб янзануудтай байдаг. Нэрлэбэл, **харалгын**, **танилсалгын** болон **шэнжэлэлгын**.

Хэрбээ уншагшын урда үгүүлэлэй удха тухай тон юрэнхы мэдээсэл абаха зорилго табигдаа хаа, иимэ уншалгы *харалгын* гэдэг. Иимэ зорилготойгоор сониной соносхол, статья г.м. уншагдадаг.

Хэрбээ уншагшын урда үгүүлэл сооһоо шухала коммуникативна зорилго бээлүүлһэн хубиенень (үгүүлэл соо шухалыень олохо, хонирхоһон асуудалаар юун тухай хэлэгдэнэб) элирүүлхэ гү, али үгүүлэлэй хуби бүхэнэй удхы юрэнхыгөөр мэдэхэ хүсэл табигдаа хаа, энэ уншалгы *танилсалгын* гэнэ.

Хэрбээ уншагша үгүүлэлэй удхы дүүрэнээр ба тодооройлгохо, тэрэниие алибаа зорилготойгоор адляар, тон дүтөөр дамжуулха, зүйл бүхэнэйн удхы элирүүлхэ гэбэл, тиимэ уншалгы *шэнжэлэлгын* гэдэг.

Тиимэһээ хурагша үгүүлэл уншахынгаа урда уншалгын зорилго ойлгоод, алибаа нэгэ янзыень шэлэхэ болоно. Энээнһээ уламжалан, уншалгада юрэнхыдэнь хургаха бэшэ, харин уншалгын янзануудта хургаха шухала.

Буряад хэлэнэй хэшээлдэ уншалга эмхидхэхэдээ, иимэ зүйлнүүдые анхаралдаа абаха шухала:

- Уншалгын эхиндэ хурагшадай урда *Юундэ? Ямар зорилготойгоор?* Энэ үгүүлэл уншагдахаб гэхэн коммуникативна зорилго табигдаха ёһотой;

- Табигдаһан зорилгоһоо боложо, уншалгын янза элирүүлхэ. Эндэ багша уншалгын алибаа янзада хураха арга боломжонууды бээлүүлгын тусхай хүдэлмэри ябуулха болоно.

- Багша уншалгын зорилгодо болон янзада таараһан шалгалтын түхэлнүүдые олохо ёһотой болоно.

Буряад хэлэнэй номууд соо лингвистическэ шэглэлэй үгүүлэлнүүд олон гээшэ аабза. Тиимэ үгүүлэлнүүдые уншахадаа, хурагшад мэдүүлэлнүүдэй хоорондохи логическа холбоонь байгуулха, үгүүлэлэй удхын байгуулга бүхыдэнь элирүүлхэ шадабаритай болоно.

Тиимэһээ буряад хэлэнэй хэшээлнүүдтэ үгүүлэл уншалга зүбөөр эмхидхэгдэбэл, иимэ юрэнхы хуралсалай шадабаринууд бээлүүлэгдэхэ зэргэтэй: үгүүлэл удхаарнь хэһэгүүдтэ хубааха, тэдэнэй хоорондо холбоо байгуулха; хэлэн ба хэлэлгэ хоёрой зүйлнүүдэй хоорондохи шалтагаанай харилсаа элирүүлхэ; түшэглэхэ үгэнүүдые (мэдүүлэлнүүдые) олохо; үгтэһэн баримтанууды бүлэглэхэ; үгүүлэл хүсэд мэдэхэ; табигдаһан зорилго баримталан, үгүүлэлэй удха хөөрэхэ; үгүүлэлэй логическа байгуулга элирүүлхэ г.м.

Буряад хэлэнэй хэшээлнүүдтэ хурагшадай уншалгын дадалнууды дээшэлүүлгын хүдэлмэри лингвистическэ шэглэлэй хуралсалай-научна үгүүлэлэй удха ойлголго болон уншалга дээрэ үндэхэлхэ ёһотой.

Уншалгын шадабаринууды сэгнэлгэ

Үгүүлэл сооһоо хэрэгтэй мэдээсэл абаха зорилготойгоор уншалга (*харалгын*)

5 – хурагша онсо өөрсэ маягтай үгүүлэлые (мэдээсэлэй дамжуулга, хөөрэлдөөн г.м.) гү, али хэдэн бага хэмжээнэй хэһэгүүдые түргэн саг соо шэнжэлээд, хэрэгтэй мэдээсэл абана.

4 – хурагша түргэн саг соо үгүүлэл шэнжэлээд, хэрэгтэй мэдээсэлэй 2/3 хубиенень олоно.

3 – хурагша үгүүлэл сооһоо хэрэгтэй мэдээсэлэй 1/3 хубиень олоно. 2 –хурагша үгүүлэлые хурагша ойлгоногүй.

Үгүүлэлэй гол удхые ойлгохо зорилготойгоор уншалга (*танилсалгын*)

5 – хурагша үгүүлэлэй гол удхыень ойлгоно, гол бодолыень, шухала баримтануудыень, үгүүлэл сохи танигдаагүй үгэнүүдэй удхые үгэ бии бололгын зүйлнүүдээр гү, али түрэл хэлэнэй зүйлнүүдтэ адлишаажа элирүүлнэ;

4 – хурагша үгүүлэлэй гол удха ойлгоно, гол бодолыень, шухала баримтануудыень элирүүлнэ. Тиигэбэшье хэлэнэй тухайлалга хүсэд бэшэ, үгүүлэл соохи танигдаагүй үгэнүүдэй удхые ойлгоногүй, толидо хандана, уншалгын эршэ удаан.

3 –хурагша үгүүлэлэй гол удха хүсэд ойлгоногүй, тон үсөөн үгүүлэлэй шухала баримтануудыень элирүүлнэ, хэлэнэй тухайлалга хүгжэнги бэшэ.

2 –хурагша үгүүлэлэй гол удха ойлгоногүй гү, али удхыень буруу ойлгоно, шухала баримтануудые бэдэрхэдэ олоногүй, ойлгосогүй лексикэ удхалжа шаданагүй.

Үгүүлэлэй гол удхые хүсэд ойлгохо зорилготойгоор уншалга (*шэнжэлэлгын*)

5 – хурагша онсо, өөрсэ маягтай үгүүлэлэй (публицистическэ, научнопопулярна; заабари гү, али аяншалгын хүтэлбэрийн хэһэгг.м.) удхые хүсэд, дүүрэнээр ойлгоно. Тиихэдэ уншаһан үгүүлэлэй удхые ойлгохо бүхы арга боломжонуудые (удхын тухайлалга, анализ) хэрэглэнэ.

4 –хурагша үгүүлэлэй удхые хүсэд, дүүрэнээр ойлгоно, тиигэбэшье толидо оло дахин хандана.

3 –хурагша үгүүлэлэй удхые дутуу ойлгоно, тэрэнэй удхые буйлуулха аргуудые мэдэнгүй.

2 –хурагша үгүүлэлэй удхые ойлгоногүй, үгүүлэл соохи танигдаагүй үгэнүүдые толи сооһоо оложо ядана.

4. Шагналга сэгнэлгэ

Шагналга сэгнэхэдэ, хурагшын удха ойлгохо, аудиотекстын янза, тиигээд сэдэбынь, гол бодолынь элирүүлхэ шадабаринууд анхаралдаа абтадаг. Энээнһээ гадна шагнаһан текст соо шухала болон нэмэлтэ мэдээсэл илгаруулха, удхаарнь асуудалнуудта харюусаха, гол удхыень дамжуулха шадабаринууд шалгагдадаг.

Шагналга сэгнэхэ эрилтэнүүд

Мэдээсэл ойлгохо, сэгнэхэ, шэнжэлхэ шадабари	Сэгнэлтэ
Шагналгын зорилго бэелүүлэгдээгүй. Хурагша аудиотекст ойлгоногүй, тиихэдэ текстын янза, сэдэбынь, гол удхань элирүүлнэгүй. Тиихэдэ текстын мэдээсэл сэгнэжэ шаданагүй.	2
Шагналгын зорилгын дүүрэн бэелүүлэгдэнхэй бэшэ, хурагша аудиотекстын удха дүүрэн ойлгоогүй; текстын янза болон сэдэбынь элирүүлжэ шаданагүй; гол удха ойгохо, дамжуулхандаа ехээр ядалдана.	3

Шагналгын зорилго алдуутайшые хаа бэлүүлэгдэнхэй, хурагша аудиотекст яһала ойлгоо, харин харюусахадаа, 12 алдуу гаргана; текстын янза болон сэдэбынь, шухала болон нэмэлтэ мэдээсэл элирүүлхэдээ, 1-2 алдуу хэнэ; гол удха дамжуулхадаа, нэгэ бага ядалдана (шагнаһанаа удхаарнь хуби болгожо хубаахадаа, алдахаяа һанана)	4
Шагналгын зорилго дүүрэн бэлүүлэгдэнхэй, хурагша аудиотекст ойлгоо, бүхы асуудалнуудта зүб харюусана; текстын янза болон сэдэб элирүүлнэ, гол үгэнүүдыень	5
зүб олоно; гол удха тобшоор, гол мэдээсэл үгтэһэн хубарилаарнь дамжуулжа шадана.	

5. Дүн гаргалгын сэгнэлтэ табилга

Һуралсалай четверть (дээдэ классуудта хахад жэлэй) ба һуралсалай жэлэй эсэстэ дүн гаргажа, сэгнэлтэ табидаг юм. Энэ сэгнэлтэ нэгэдэмэл байжа, буряад хэлээр хурагшын бэлэдхэлэй бүхы талые: теоретическэ материал хадуужа абалга, алибаа шадабари олоһые, хэлэлгын хүгжэлтэ, зүб бэшэлгые, сэглэлтын тэмдэгүүдые табилгые хамтадхан, сэгнэлтэ табиha.

Дүнгэй сэгнэлтэ тодорхойлон олохо хэрэгтэ хурагшын бүхы бэлэдхэл хадаа шиидхэхи шанартай гэжэ тоолохо ёһотой. Тиигэбэшые һуралсалай жэлэй турша соо хурагшын хэшээлдээ хандасые урмашуулхын тула, дүнгэй сэгнэлтэ табиhaдаа, үдэр бүриинь юрэнхы амжалтын үрэ дүн (аман харюугай түлөө сэгнэлтэ, хургаха хүдэлмэрийн болон шалгалтын хүдэлмэри дүүргэлгэ) хараадаа абалсаха шухала.

Дүнгэй сэгнэлтэ гаргахын тула хурагша зүб бэшэлгын, сэглэлтын тэмдэгүүдые табилгын ба үгэ хэлэнэй талаар хэр зэргэ дүй дүршэлтэй болоһон, болоогүйе харуулһан сэгнэлтэдэ ехээн анхарал табиha хэрэгтэй. Тиимэ тула четверть (хахад жэл) соохи шалгалтын диктант, найруулга ба изложениин олонхи зүб бэшэлгын, сэглэлтын тэмдэгүүдые табилгын, үгэ хэлэнэй зүб бэшэлгын талаһаа «2» сэгнэлтээр сэгнэгдэһэн байгаа һаань, четвертиин (дээдэ классуудта хахад жэлэй) сэгнэлтэ эрхим байжа болохогүй.

Шүүлбэринүүдые хэхэ гуримууд

1. Фонетическэ шүүлбэри

Фонетическэ шүүлбэри сээжээр болон бэшэмэлээр иимэ гуримтайгаар хэдэг:

1. Үгэ ямар үенүүдһээ, хэды үзэгүүдһээ, ямар абяануудһаа бүридэнэб?
2. Аялган абяанууд: эрэ, эмэ, эрсэ; түргэн, удаан, дифтонг; йотированна аялганууд; эдэнэр ямар үзэгүүдээр тэмдэглэгдэнэб?
3. Хашалган абяанууд: хонгёо ба бүдэхи; хатуу ба зөөлэн; эдэнэр ямар үзэгүүдээр тэмдэглэгдэнэб?

Шүүлбэрийн жэшээ

Дулаан

Сээжээр:

Дулаан гэжэ соо хоёр үе: ду-лаан. Аялган абяанууд: [у] – түргэн, эрэ; [а] – удаан, эрэ; [д], [л], [н] – хонгёо, хатуу хашалганууд; «дэ», «эль», «эн» үзэгүүдээр тэмдэглэгдэнхэй.

Дулаан гэжэ үгэ соо хамта 6 үзэг, 5 абяан.

Бэшэмэлээр:

Дулаан – [дулан] – 2 үе, 6 үзэг, 5 абяан: 2 аялган, 3 хашалган д – [д] – хонгёо, хатуу хашалган у – [у] – түргэн, эрэ аялган л – [л] – хонгёо, хатуу хашалган аа – [а] – эрэ, удаан аялган н – [н] – хонгёо, хатуу хашалган

Альгандал – [ал'гандал] – 3 үе, 9 үзэг, 8 абяан: 3 аялган, 5 хашалган.

а – [а] – аялган, эрэ, түргэн л – [л'] – хашалган, хонгёо, зөөлэн

ь – абяа тэмдэглэдэггүй, урдаа байһан хашалгание зөөлэрүүлнэ г – [г] – хашалган, хонгёо, хатуу а – [а] – аялган, эрэ, түргэн н – [н] – хашалган, хонгёо, хатуу д – [д] – хашалган, хонгёо, хатуу а – [а] – аялган, эрэ, түргэн л – [л] – хашалган, хонгёо, хатуу

2. Лексическэ шүүлбэри

1. Шүүлбэрилэгдэхэ үгэ мэдүүлэл соо ямар удхатайб:

а) нэгэ гү, али олон удхатай гү; олон байбалнь, удхануудыень хэдэн холбуулал, мэдүүлэлнууд соо оруулжа харуулха;

б) сэхэ удхатай гү, али шэлжэһэн удхатай гү;

в) синонимуудыень, антонимуудыень олохо;

г) уг гарбалыень элирүүлхэ.

3. Үгын бүридэлөөр шүүлбэри

Ахамни мұрысөөндэ амжалтанууды туйлаба.

Амжа-лта-нууд-ые. Амжа – үндэһэн, -лта – залгабари, -нууд – олоной тоогой залгалта, ые – үйлын падежэй залгалта.

5. Морфологическа шүүлбэри

Юумэнэй нэрын шүүлбэри

Гүйсэд бэшэлгэ:

Хуряамжалан

бэшэлгэ:

1. Үгэ

ү.

2. Асуудал

ас.

3. Хэлэлгын хуби

хэл.х.

4. Анхан һуури

ан.һ.

5. Хүниие, хүнһөө бэшэ юумэ

хүн, хүн бэшэ

6. Тусхайта, юрын

тус., юр.

7. Тоо (нэгэнэй, олоной)

нэг.т., ол.т.

8. Падежнүүд:

н.п., х.п., з.п.,

нэрын, хамаанай, зүгэй, үйлын,

ү.п.,

зэбсэгэй, хамтын, гаралай.

зб.п., хм.п., г.п.

9. Хамаадал (өөртэ, нюурта)

өөр.х., нюур.х.

мэд. гэш.

10. Мэдүүлэлэй гэшүүн

Жэшээ:

Абынгаа захяе нүхэртэнь
дамжуулаарай.

Сээжээр:

Бэшэмэлээр:

Нүхэртэнь – хэндэнь? юум.н. нүхэртэнь – хэндэнь? юум. н., нүхэр – анхан һуури, нүхэр – ан.һ., хүн, юр., хүниие, юрын, нэгэнэй тоо, нэг.т., з.п., хам. 3 нюур. зүгэй падеж, хамаадалай нэм.: хаз. 3 нюур, нэмэлтэ: хазагай

Тэмдэгэй нэрын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Асуудал
3. Хэлэлгын хуби
4. Анхан һуури
5. Удхаараа илгарал: шанарта, харилсаата
6. Шанарай зэргэ: юрэнхы, сасуулһан, үлүүлһэн
7. Тоо
8. Падеж
9. Хамаадал
10. Мэдүүлэлэй гэшүүн

Тоогой нэрын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Асуудал
3. Хэлэлгын хуби
4. Анхан һуури
5. Илгарал: а) бүридэлөөрөө: юрын, буридэмэл
б) удхаараа: тоолоһон, дугаарлаһан, суглуулһан, баглуулһан
6. Тоо
7. Падеж
8. Хамаадал
9. Мэдүүлэлэй гэшүүн

Түлөөнэй нэрын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Асуудал
3. Хэлэлгын хуби
4. Анхан һуури
5. Удхаараа илгарал: нюурай, зааһан, асууһан, хамталһан, тодо бэшэ, илгаһан
6. Тоо
7. Падеж
8. Хамаадал
9. Мэдүүлэлэй гэшүүн

Үйлэ үгын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Асуудал
3. Хэлэлгын хуби
4. Анхан нуури
5. Бүридэлөөрөө илгарал: суг, амяараа
6. Шэглэхэн ба шэглээгүй
7. Түлэб: а) Хандахан: нюур ба тоо
б) Мэдүүлхэн: саг
в) Причастна: саг, тоо, зохилдол, хамаадал
г) Деепричастна: илгахан, холбоһон, ниилэхэн, үргэлжэлхэн, зорилгын, болзоогой, уридшалһан, хизаарлаһан, зуурандын, шэлэхэн
8. Түхэл
9. Мэдүүлэлэй гэшүүн

Дайбар үгын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Асуудал
3. Хэлэлгын хуби
4. Анхан нуури
5. Илгарал: үйлын аргын, сагай, байрын, зэргын, хэмжээгэй, зорилгын
6. Мэдүүлэлэй гэшүүн

Дахуул үгын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Хэлэлгын хуби
3. Илгарал: байрын, зүг шэгэй, зорилгын, сасуулгын
4. Хубилалта
5. Мэдүүлэлэй гэшүүнэй бүридэлдэ оролго

Холболто үгын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Хэлэлгын хуби
3. Илгарал: а) бүридэлөөрөө: юрын, орёо
б) удхаараа: ниилэлдүүлхэн, дахалдуулһан
4. Мэдүүлэлэй гэшүүнэй бүридэлдэ оролго

Зүйр үгын шүүлбэри

1. Үгэ
2. Хэлэлгын хуби
3. Илгарал: нюурай, асуудалай, буруушааһан, өөрсэгүйн, удхын сохилтын, тухайлһан, баталһан
4. Мэдүүлэлэй бүридэлдэ оролго

Аянгалһан үгэнүүдэй шүүлбэри

1. Үгэ
2. Хэлэлгын хуби
3. Илгарал
4. Хэрэглэлгэ

Синтаксическа шүүлбэри хэхэ гурим:

1. Мэдүүлэлэй байгуулга элирүүлхэ:
юрын гү, али орёо гү:
а) орёо мэдүүлэл һаа: холболтотой гү, али холболтогүй гү; ниилэлдэһэн гү, али дахалдаһан гү;
б) шухала мэдүүлэл олохо;
в) нүхэсэл мэдүүлэл олохо;
г) ямар нүхэсэл мэдүүлэл бэ.
2. Мэдүүлэлэй гэшүүдые тодоруулха:
а) шухала гэшүүд: нэрлүүлэгшэ, хэлэгшэ;
б) юрын гэшүүд: нэмэлтэ (сэхэ ба хазагай); элирхэйлэгшэ (мүн хабсаргалта); ушарлагша (аргын, байрын, сагай, шалтагаанай, зорилгын, болзоогой, хэмжээнэй, зэргын, өөрсэгүйн);
в) мэдүүлэлтэй грамматическа холбоогүй үгэнүүдэй бии – үгыг тодоруулха (хандалга, оролто үгэнүүд, оролто мэдүүлэлнүүд, аянгалһан үгэнүүд).

Юрын мэдүүлэлэй шүүлбэри

1. Хэлэгдэһэн зорилгоороо:
а) хөөрэнэ – хөөрэхэн мэдүүлэл
б) идхана – идхаһан мэдүүлэл
в) асууна – асууһан мэдүүлэл
2. Аянгалгаараа:
а) бии – шангадхаһан мэдүүлэл
б) үгы – шангадхаагүй мэдүүлэл
3. Юрын гэшүүд:
а) бии – дэлгэрэнгы мэдүүлэл
б) үгы – хуряангы мэдүүлэл
4. Шухала гэшүүд:
а) бии – 1 – нэгэ бүридэлтэ
б) бии – 2 – хоёр бүридэлтэ
5. Нэгэ бүридэлтэ мэдүүлэл соо:
1 нэрл. – нэрлэхэн мэдүүлэл 1 хэлэгшэ:
а) нюурынъ тодо – тодо нюуртай
б) нюур тодо бэшэ – тодо бэшэ нюуртай

в) нюур хэрэггүй, эли бэшэ – нюургүй

Холбуулалай шүүлбэри

1. Холбуулалай хууринууд: асуудалда харюусадагынь – дулдыданги үгэ асуудал табидагынь – гол үгэ
2. Ондoo үгэнүүдээр хэлгэжэ: болоно – сүлөө холбуулал болоногүй – тогтомол холбуулал
3. Холбуулалай гол үгэнь: нэрэ үгэ – нэрэ холбуулал үйлэ үгэ – үйлэ холбуулал дайбар үгэ – үйлэ холбуулал

Үгүүлэлэй шүүлбэри

1. Үгүүлэлэй зорилго, сэдэб, гол бодол.
2. Хэлэһэн гү, али хөөрэлдэһэн үгүүлэл.
3. Ямар стилиин үгүүлэл бэ?
4. Үгүүлэлэй микротемэ илгаруулха, гол үгэнүүдые элирүүлхэ.
5. Хэлэнэй онсо илгаа: лексическэ, морфологическа, синтаксическа.
6. Ямар зохёолһоо абтанан бэ.
7. Өөрынгөө һанамжа дамжуулха.

Орфографическа шүүлбэри

1. Үгэ соо орфограмма олохо.
2. Энэ орфограмма ямар дүримэй ёһоор бэшэгдэнэб гэжэ тодорүүлха.
3. Орфограмма үгэ соо зүбөөр бэшэхэ.

Сэглэлтын тэмдэгүүдые зүб табилгын шүүлбэри

Тус шүүлбэри синтаксическа шүүлбэритэй нягта холбоотой: мэдүүлэлэй байгуулга тодорүүлха, мэдүүлэлэй гэшүүдые ба гэшүүд болодоггүй үгэнүүдые тодорүүлха.

Шүүлбэрийн гурим:

1. Мэдүүлэл соо сэглэлтын тэмдэгүүд хаана табигданаб.
2. Юундэ табигданаб.
3. Юундэ заабол эндэ табигданаб.
4. Юундэ заал һаа иимэ тэмдэг табигданаб.

Календарна - тематическа түсэб

5 анги

Буряад хэлэн

№ дуг	Сэдэб	час	Үнгэргэгдэхэ саг		Гэрэй даабари
			hapa/үдэр	түсэбөөр фактич	
1	Оролто хэшээл. Хэлэн хүнүүдэй хоорондоо харилсаха шухала арга	1	02.09		Упр 5 н.6
2	Хэлэлгэ соохи үгэнүүд	1	05.09		Упр.8, н.11
3	Аялган абяанууд болон үзэгүүд	1	05.09		
4	Зохёолго «Буряад ороной суута спортсменүүд»		09.09		Дүүргэхэ
5	Хашалган абяанууд болон үзэгүүд	1	12.09		Упр.9, н.18
6	Хашалган абяанууд ямар үүргэтэйб?	1	12.09		Упр. 13, н.20
7	Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд.	1	16.09.		Упр.7, н.23
8	Үзэгүүд.	1	19.09.		Упр.7, н. 25
9	Хатуу ба зөөлэн хашалган үзэгүүд болон абяанууд	1	19.09		Алфавит сээжэлдэхэ
10	Изложени		23.09		Дүүргэхэ
11	Хатуу ба зөөлэн хашалган үзэгүүд болон абяанууд	1	26.09		Упр.8, н.30
12	Зөөлэн тэмдэг.	1	26.09		Упр.5, н.32
13	Йотированна үзэгүүд.	1	30.09		упр.10, н.33
14	Орфоэпи тухай юрэнхы ойлгосо.	1	03.10		Дүримүүдые сээжэлдэхэ
15	Орфографи гү, али буряад үгэ бэшэхэ юрэнхы дүримүүд.	1	03.10		Дүримүүдые сээжэлдэхэ
16	Аялганай тааралдал.	1	07.10		Упр. 5,6, н.39
17	Аялганай хубарил.	1	10.10		Упр.6, н.41
18	Аялганай нугарал.	1	10.10		Упр.8, н. 44
19	Аялгануудай зүб бэшэлгэ. ЭЭ-ЭЙ	1	14.10		упр.3, н. 45
20	Аялгануудай зүб бэшэлгэ. УЙ-ҮЙ-Ы	1	17.10		Упр.7, н. 47 Упр.7, н.49
21	Аялгануудай зүб бэшэлгэ. ИИ-Ы	1	17.10		Упр.4, н.51
22	Аялгануудай зүб бэшэлгэ Э-И	1	21.10		Дүримүүдые сээжэлдэхэ
23	Шалгалтын диктант	1	24.10		Үзэхэнөө дабтаха
24	Алдуу дээрэ ажал		24.10		Үзэхэнөө дабтаха
25	Зохеолго «Һайн дураараа туһа хүргэгшэ хүнүүд тухай»	1	07.11		Дүүргэхэ
26	Анхан һууриин тодо бэшэ аялгание зүб бэшэлгэ.	1	07.11		Упр.4, н.55
27	Анхан һууриин тодо бэшэ аялгание	1	11.11		Упр.8, н.56

	зүб бэшэлгэ.				
28	Үгын үе	1	14.11		Упр.5, н.59
29	Үгэ нүүлгэхэ дүрим	1	14.11		Упр.7, н.61
30	Лексикэ тухай ойлгосо	1	18.11		Упр.5, н.64
31	Үгын удха	1	21.11		Упр.4, н.66
32	Үгын удха	1	21.11		Упр.9, н.68
33	Ганса ба олон удхатай үгэнүүд.	1	25.11		Упр.5. н.70
34	Үгын сэхэ ба шэлжэһэн удха.	1	28.11		Упр.6, н. 72
35	Омонимууд.	1	28.11		Упр. 6, н. 75
36	Антонимууд.	1	02.12		Онъһон үгэнүүдые сээжэлдэхэ, н.78
37	Синонимууд.	1	05.12		упр.7, н.82
38	Синонимууд	1	05.12		Упр.11 н.83
39	Изложени	1	09.12		Дүүргэхэ
40	Эхир үгэнүүд.	1	12.12		Упр. 8,9 н. 86
41	Үндэһэн буряад ба абтаһан үгэнүүд.	1	12.12		Упр.6, н.90
42	Буряадаар бэшэгдэдэг абтаһан үгэнүүд.	1	16.12		Упр.6,9, н.92, 94
43	Ородоор бэшэгдэдэг абтаһан үгэнүүд.	1	19.12		Упр.7,8 н.96
44	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялгание буряадшалжа бэшэлгэ.	1	19.12		Упр.5 н.99
45	Хатуу һууритай абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй сохилтогүй аялгануудые бэшэхэ дүрим	1	23.12		Упр.4 н. 101 Упр.10 н. 103
46	Зөөлэн һууритай абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй сохилтогүй аялгануудые бэшэхэ дүрим	1	26.12		Үзэхэнөө дабтаха
47	Шалгалтын диктант.	1	26.12		Үзэхэнөө дабтаха
48	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	30.12		Упр.8 н. 105
49	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй сохилтотой аялгануудые бэшэхэ дүрим	1	09.01		Упр 6, н. 108
50	Изложени	1	09.01		Дүүргэхэ
51	Мэргэжэлтэдэй үгэнүүд.	1	13.01		Упр. 11, н. 112
52	Нютаг үгэнүүд.	1	16.01		Упр.6, н. 115
53	Хуушарһан ба шэнэ үгэнүүд.	1	16.01		Упр.5 н. 118
54	Уласхоорондын үгэнүүд.	1	20.01		Упр.5 н.120
55	Орёо ба хуряамжалһан үгэнүүд.		23.01		Упр.5 н.122
56	Үгэнүүдые сугтань ба аминдань болон хоорондонь богони зурлаа табижа бэшэхэ дүримүүд.	1	23.01		Упр.4. н.124
57	Үгэнүүдые хуряамжал ба тобшолон	1	27.01		Упр.6 н. 126

	бэшэхэ дүримүүд.				
58	Фразеологи	1	30.01		Упр.7 н. 130
59	Буряад толинууд.	1	30.01		Карточкануудые бэлдэхэ
60	Үзэхэнөө дабталга	1	03.02		Үзэхэнөө дабтаха
61	Изложени	1	06.02		Үзэхэнөө дабтаха
62	Морфологи. Юумэнэй нэрэ	1	06.02		Упр.7 н. 134
63	Тэмдэгэй нэрэ	1	13.02		Упр.5 н. 136
64	Үйлэ үгэ	1	13.02		Упр.8. н. 139
65	Тоогой нэрэ	1	17.02		Упр.6. н 140
66	Үзэхэнөө дабталга	1	20.02		Үзэхэнөө дабтаха
67	Үгын бүридэл. Үгын үндэһэн	1	20.02		Упр.7 н. 143
68	Анхан ба гараһан һуури.	1	24.02		Упр.5. н.144
69	Нэгэ түрэл үгэнүүд	1	27.02		Упр.7 н. 147
70	Зохеолго «Хобби»	1	27.02		Дүүргэхэ
71	Үгын залгабари	1	02.03		Упр.9,10 н. 150
72	Үгын залгалта	1	05.03		Упр 15 н. 152
73	Үгын бүридэлдэ зүйр үгэнүүдэй үүргэ	1	05.03		Упр.4 н. 154
74	Х.х.х. Зохёохы ажал.	1	09.03		Дүүргэхэ
75	Үзэхэнөө дабталга	1	12.03		Үзэхэнөө дабтаха
76	Синтаксис. Холбуулал. Мэдүүлэл.	1	12.03		Упр 11, н.156
77	Хөөрэхэн, асууһан болон идхаһан мэдүүлэлнүүд	1	16.03		Упр.2 н. 159
78	Шангадхаһан мэдүүлэл	1	19.03		Упр.4 н.161
79	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд.	1	19.03		Упр.6. н.164
80	Хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд.	1	23.03		Упр.4 н.166
81	Шалгалтын диктант.	1	02.04		Үзэхэнөө дабтаха
82	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1	02.04		Үзэхэнөө дабтаха
83	Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд. Элирхэйлэгшэ	1	06.04		Упр.5 н.168
84	Зохеолго «Минии нютаг»	1	09.04		Дүүргэхэ
85	Нэмэлтэ. Ушарлагша.	1	09.04		Упр.9 н.171
86	Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд.	1	13.04		Упр.6 н. 174
87	Хандалгатай мэдүүлэлнүүд	1	16.04		Хандалгатай зохохо
88	Дахуулалнуудтай мэдүүлэлнүүд	1	16.04		Упр.5 н.177
89	Сэхэ хэлэлгэтэй мэдүүлэлнүүд	1	20.04		Упр.6 н. 181
90	Текст. Текстын янзанууд	1	23.04		Упр.7 н.185
91	Текстын сэдэб, абзац.		23.04		Упр.5 н.189

92	Ниитэ толилго	1	27.04		Ниитэ толилолгын текст зохоохо
93	Уран найханай стиль	1	04.05		Упр.3. н.193
94	Хэрэгэй стиль	1	07.05		Буряад хүнэй ёһо журам зохоохо
95	Эрдэм нуралсалай стиль	1	07.05		Упр.5 н.197
96	Яряанай стиль	1	11.05		Упр.5 н.199
97	Жэл соо үзэһэнөө дабталга	1	14.05		Упр.8 н.203
98	Жэл соо үзэһэнөө дабталга	1	14.05		Упр.15 н.204
99	Шалгалтын ажал.	1	18.05		Үзэһэнөө дабтаха
100	Алдуу дээрэ ажал. Четвертиин дүн.	1	21.05		Үзэһэнөө дабтаха
101	Бэхижүүлгын ажал.	1	21.05		Үзэһэнөө дабтаха

**Хэрэглэгдэхэ нуралсалай методическа хангалта.
(Перечень учебно-методического обеспечения)**

- Р.С Дылыкова, Ц.В.Лубсанова, О-Х.Н. Нанзановна, О.Ж.Ошорова Буряад хэлэн 5 класс «Бэлиг», 2022;
- О.Ш.Цыремпилова, Ц.С.Жанчипова Буряад хэлэн 6, 7 классуудай ном «Бэлиг», 2018;
С.Г.Ошоров, Ж.Ц.Жамбуева Буряад хэлэн Синтаксис 8 класс «Бэлиг», 2018;
- В.Д.Патаева, О - Х. Н. Нанзанова Буряад хэлэн Синтаксис 9 класс «Бэлиг», 2018.